

Golfclub De Hoge Kleij en de Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort: Nauw verbonden burens. Deel IV

Deze bijdrage gaat over Golfclub de Hoge Kleij. De golfbaan kon ontstaan doordat het natuurgebied waarin zij ligt, werd afgesneden van het oorspronkelijke gebied, dat van landgoed Den Treek-Henschoten, waaraan het artikel van april 2006 gewijd was. In de tekst gaan de inspringende alinea's over de algemene ontwikkelingen van het golfspel. E.e.a. is gebaseerd op gesprekken en op boekjes en publicaties die geraadpleegd zijn en die op het conto staan van de betreffende auteurs en redacteurs.

Golfclub De Hoge Kleij

Op dinsdag 6 juni 2006 werden Cees Biezeveld en ik door de heer P.H. der Weduwen rondgeleid over het terrein van Golfclub De Hoge Kleij.⁽¹⁾ De toegang tot het terrein, dat is gelegen ten zuidwesten van Amersfoort in de gemeente Leusden, ligt even voorbij de ingang naar de gedenkplaats, aan de rechterzijde van de Appelweg. Het heeft een oppervlakte van ongeveer 58 ha.⁽²⁾ Waar indertijd een boerderijtje stond, staat nu een prachtig clubgebouw. Door de vormgeving en kleur open en licht als alles daaromheen. Na een kop koffie op het terras en daarvandaan al een eerste verkenning over uitgestrekte grasvelden, liepen we gedrieën de baan op. De zon presenteerde die op haar allermooist. Het was treffend te zien hoeveel kleuren groen er zijn, niet alleen bepaald door licht en schaduw, maar wat het gras betreft ook door de maairichting en structuur van het maaiveld. Terecht mag gezegd worden dat De Hoge Kleij een van de mooiste bosbanen van ons land is. Het is nauwelijks voor te stellen dat zoveel jaar geleden dit open en vriendelijk ogende terrein, net als zoveel andere gebieden daaromheen, Sperrgebied was. Gevorderd door de bezetter en streng verboden voor burgers. De eigenares van alle grond, ook van dat het perceel waarop Kamp Amersfoort werd gesticht, de familie De Beaufort, heeft zich het lot van de gevangenen altijd zeer aangetrokken. Daarover kon u in de vorige bijdrage lezen.⁽³⁾

Voorbij die donkere tijd, ging in de jaren vijftig het echtpaar Vleugels Schutter op zoek naar een terrein waarop een golfbaan aangelegd kon worden.⁽⁴⁾ Ondanks hun enthousiasme kwam het daar niet van. Onvoldoende grond en gebrek aan animo bij de autoriteiten waren daar debet aan. Na jarenlange stilte werd die op 18 september 1974 verbroken toen bij het Bestuur van de N.V. Den Treek-Henschoten een brief bezorgd werd van de heren D.H. Galema, G. Keyser, K. Visser en P. van Vonderen. Het viertal vroeg daarin aan het bestuur of er ergens een circa 30 ha groot bosachtig terrein te huur was voor de aanleg van een 9-holes golfbaan.⁽⁵⁾ Men was zich bewust van de mogelijke problematiek rond de aanleg van een dergelijk terrein. In de brief stond te lezen dat een noodzakelijke uitgebreide houtkap natuurlijk terecht van vele zijden op verzet zou stuiten. Daartegenover stond dat veel clubs meldden dat in dit deel van het land veel verenigingen al overvol waren, terwijl de golfsport almaar toenam. De baan zou voor iedereen toegankelijk moeten zijn en gefinancierd moeten worden met aandelen van een op te richten besloten vennootschap. De opzet daarvan was dat de leden van de Vereniging, en dus ook hun bestuur, zich enkel bezig hoefden te houden met het incasseren van contributie, het spelen en organiseren van wedstrijden en het verlagen van hun handicap. De grondeigenares werd voorgehouden dat de pachtsom van een golfterrein zeer zeker hoger zou zijn dan de baten uit de exploitatie van een boerderij. Wat betreft de locatie werd gedacht aan een terrein in de buurt van Hotel Den Treek. Het hotel zou baat hebben bij een nabijgelegen golfbaan en de golfclub bij het hotel. Omdat de landerijen om het hotel geen eigendom waren van Den Treek konden die plannen geen doorgang vinden.

Dit overleg met de rentmeesters van het Schoutenhuis liep dus op niets uit. Dat veranderde toen het Schoutenhuis zich eind 1977 begin 1978 zelf ging oriënteren op de mogelijkheid van een golfcomplex in het gebied "De Hoge Kleij". Na een eerste contact met de Engelse, van origine Nederlandse, golfarchitect Pennink, belandde diens tekening voor een 9-holes baan in de ijskast.⁽⁶⁾ Ondanks dat verzandden de initiatieven deze keer niet. Al in augustus 1978 vond er een bespreking plaats tussen vertegenwoordigers van de Nederlandse Golf Federatie, het Schoutenhuis en de golfenthousiastelingen: het echtpaar Galema, C. Broekhuizen, J. van den Donk, J. Havelaar, G. Keyser en H. der Weduwen. Al tijdens deze bijeenkomst werd het intussen als ideaal aangemerkte terrein "De Hoge Kleij" bezichtigd. Het werd als productiebos geëxploiteerd en was opgebouwd uit diverse naaldboutsoorten (grove den, zwarte den, douglasspar en Japanse lariks), afgewisseld met enkele percelen loofhout (eik en beuk).⁽⁷⁾ Het was direct duidelijk dat het terrein, dat een hoog gelegen uitloper van het bosgebied van Den Treek was en waarvan het hoogste punt in het uiterste noordwesten 35 m is, unieke mogelijkheden bood voor de aanleg van een volwaardige golfbaan.⁽⁸⁾

Het ontstaan van golf

Golf, waarvan de oudste vermeldingen dateren uit de 14e eeuw, behoort tot de meest gespeelde sporten ter wereld. Mogelijk vindt het spel z'n oorsprong in de Lage Landen, het huidige België en Nederland, en hebben Nederlandse kooplieden het spel colf in Schotland populair gemaakt. De Schotten exporteerden wol en maakten voor het transport gebruik van Nederlandse schepen. Omdat de schepen nog niet in staat waren om tegen de wind in te kruisen, verbleef de bemanning van deze schepen vaak weken in steden en dorpen langs de wederzijdse kusten.⁽⁹⁾ Zo bezien zou het Nederlandse colfspel door Schotse handelsreizigers kunnen zijn geadopteerd. Nederlandse sporthistorici die wezen op de link tussen Nederlanders en het ontstaan van golf, maken gewag van zowel colf, als kolf. Golf, een lang spel, wordt buiten gespeeld met tussen de holes grote afstanden, meer dan honderd meter. Het huidige, overwegend nog in Noord-Holland gespeelde, kolf is daarentegen een kort spel. Bij golf spelen kracht en precisie een gelijkwaardige rol, terwijl in het kolfspel de precisie de overhand heeft en dit spel (althans overdekt) op een zeer klein veld, lijkend op een soort biljart, wordt beoefend. De spelling van het woord is verschillend: colf of kolf; colf overweegt. Om verwarring te voorkomen: het woord colf wordt gebruikt voor dit veel oudere spel, kolf voor het Noord-Hollandse en golf voor het moderne spel. Colf dateert uit 1360, kolf ontstond in de 18e eeuw, terwijl golf zich vanaf 1893 ontwikkelde.

In ogeschouw moet worden genomen dat Nederland toen al een dichtbevolkt land was. De regelgeving op het gebied van Ruimtelijke Ordening was goed georganiseerd en diende om uitvoeringsplannen te toetsen, projecten te begeleiden, te controleren en te administreren. Plannen rond een golfbaan zouden zeker aan die regelgeving getoetst gaan worden. Enkele feiten stonden vast: Het bewuste terrein was particulier bezit en lag – ook anno 1978 – in de gemeente Leusden. Daarbij ging het om een golfbaan, dus sport c.q.

actieve recreatie. Tot slot gold dat zowel de eigenaar van de grond – Den Treek-Henschoten B.V. – als de initiatiefnemers (voorzover niet de eigenaar zelf ook als zodanig kon worden aangemerkt) bereid waren om het plan te realiseren. Het was zaak te ontdekken welke de “bestemming” was van het betreffende terrein.⁽¹⁰⁾ Het betreffende natuurgebied De Hoge Kleij had destijds (vóór 1978) een agrarische bestemming. Het was deels dicht bebost en van grote landschappelijke waarde.⁽¹¹⁾ Het geaccidenteerde terrein met een gevarieerde begroeiing en toen niet zichtbare hoogteverschillen, was vrij toegankelijk voor wandelaars, ruiters en fietsers.⁽¹²⁾

De oprichting van Stichting Golf in Leusden

Na de eerste positieve verkenningen van het gebied op De Hoge Kleij in augustus, werden al in november 1978 de eerste wensen geformuleerd rond de aan te leggen baan. Het zou een wedstrijdbaan moeten worden, zowel aantrekkelijk voor cracks in grote wedstrijden (backtees), als voor minder geoefende spelers. Denkend aan toekomstig onderhoud, werd gedacht aan grote, gemakkelijk maaibare tees en greens.⁽¹³⁾ De bunkers moesten voor regelmatig onderhoud gemakkelijk bereikbaar zijn en het terrein moest voorzien zijn van een volautomatische beregeningsinstallatie.⁽¹⁴⁾ Met de wandelaars op het terrein van De Hoge Kleij zou een goede symbiose moeten bestaan. Wandelpaden mochten nergens de lijn van de tees naar de greens kruisen. Nu de wensen almaar meer op hun mogelijkheden afgestemd werden, kwam de volgende stap in zicht. De Gemeente Leusden moest benaderd worden met een goed doortimmerd plan en ervan overtuigd worden dat de organisatie haar ideeën op een deugdelijke en deskundige wijze zou kunnen realiseren. De particulier eigenares van de grond, Den Treek-Henschoten B.V., bleef initiator van het plan, terwijl de feitelijke uitvoering daarvan in handen kwam van een aantal geestdriftige golfspelers. Hun belangen werden ondergebracht in de op 7 februari 1979 door de heren Havelaar en Galema opgerichte Stichting Golf in Leusden.⁽¹⁵⁾ Het eerste bestuur werd ruim opgezet en bestond, naast de twee oprichters, uit nog zes personen.⁽¹⁶⁾

Op 18 mei 1979 ontving de gemeente een schriftelijk verzoek van de eigenares, waarin deze het College van B&W verzocht mee te werken aan het verstrekken van een aanlegvergunning voor een golfbaan. Tijdens het eerste overleg, waarin de Gemeente vertegenwoordigd werd door de heer J. Wagenaar, bleek direct dat het College van Burgemeester en Wethouders bijzonder enthousiast was, alle medewerking wilde verlenen, maar ook dat van haar kant op geen financiële inbreng mocht worden gerekend. De plannen mochten de gemeente in geen geval geld kosten.⁽¹⁷⁾ Daarbij bedong de gemeente dat het terrein toegankelijk bleef voor recreanten, niet-golfers dus.⁽¹⁸⁾ De gemeente nam vervolgens een besluit dat leidde tot de voorbereiding van een wijziging van het bestemmingsplan en wel in die zin, dat het bedoelde terrein de bestemming zou krijgen van “bos met golfbanen”.⁽¹⁹⁾ Voor een dergelijke wijziging was toestemming van de Provincie nodig en dat kon vele jaren gaan duren. Indien echter eenmaal het hierover bedoelde voorbereidingsbesluit zou zijn genomen, kon worden gedacht aan het verwerven van een aanlegvergunning. Nu was ook de Provincie bij de ontwikkelingen van de plannen betrokken.

De werkgroep

Uit praktische overwegingen werd uit het Stichtingsbestuur een kleine werkgroep geformeerd, die bestond uit de heren Galema, Broekhuijsen en Van Vonderen, aangevuld door de professionele penningmeester, directeur J. van Hall van de Amersfoortse vestiging van de ABN-bank. Aan de hand van een strak vergaderschema ging de werkgroep zich voortvarend, intensief en frequent bezig houden met de noodzakelijke voorbereidingen.⁽²⁰⁾ Het Stichtingsbestuur werd aldoor goed geïnformeerd. Met de rentmeesters van het Schoutenhuis, de ambtenaren van de gemeente Leusden en Rijkswaterstaat was er telkens opnieuw overleg over de vorderingen, en dan vooral over de omvang van de A28 ter hoogte van de geplande golfbaan in Leusden.⁽²¹⁾

De ontwikkeling van het golfspel

Colf en Golf. Het is duidelijk dat er een verwantschap bestaat tussen het Nederlandse colf en het Engelse golf. (22) Hoewel nooit te bewijzen zal zijn dat Nederlanders de Schotten colf leerden en het spel zich via Schotland verder in Engeland ontwikkelde, moet wel worden bedacht dat de oudste bronnen waarin van colf sprake is, alle naar de Nederlanden wijzen. (23) De eerste golfbanen waren aanvankelijk zeer eenvoudig van opzet, waarbij de golfers de holes zelf uitsneden met een zakmes. De baan werd kort gehouden door schapen. Van greenkeepers was dus nog nauwelijks sprake. Het ongerepte terrein bestond veelal uit duingras en de wind veranderde deze banen doorlopend. Door de grote toename van nieuwe golfers, maar ook door de stijgende welvaart en verdere ontwikkeling van het golfmateriaal, groeide eveneens de behoefte aan betere banen. Een belangrijke baanarchitect in die tijd was Tom Morris (1821-1908), een excellent golfer, die een belangrijke wijziging in het traditionele baanpatroon ontwikkelde. Van zijn hand kwam het ontwerp om twee lussen van negen holes elkaar te laten raken en waarbij vertrek en aankomst samenvielen met het clubhuis. Dankzij de voortdurend wisselende richting waarin spelers de bal slaan, veranderde de moeilijkheidsgraad door de wisselende invloed van de wind. Zoals Schotten met hun enthousiasme de ontwikkeling van golf in andere landen en continenten beïnvloedde, gebeurde dat halverwege de 19^e eeuw ook met Europa. In Frankrijk werd de eerste baan, Pau (1856), door Schotse officieren aangelegd. De tweede baan op het continent volgde zo'n dertig jaar later en werd in 1888 aangelegd in Antwerpen, vrijwel direct gevolgd door banen in Zweden (1888), Duitsland (1891) en Spanje (1891). Ook ons land bleef niet achter, want in Nederland werd de ontwikkeling van het moderne golf in 1893 in gang gezet met de oprichting van de Haagsche Golf & Country Club, in 1894 gevolgd door de Doornse Golfclub, waarna de Rosendaalse in 1895 werd gesticht. (24)

Golfarchitect Frank Pennink

Een belangrijk punt van overleg was het ontwerp van de baan. Zowel in hoofdopzet, het zogenaamde masterplan, als in detail, het greenontwerp, moet gestreefd worden naar een balans met de topografische uitgangssituatie of met de te creëren landschapselementen. De baan moet er uitzien alsof hij er altijd al gelegen heeft. Dat is alleen mogelijk als er gebruik gemaakt is van de natuurlijke mogelijkheden van de baan. In Nederland is vooral de wisselende ondergrond bepalend voor het aanzien van de baan.⁽²⁵⁾ Aangemoedigd door de succesvolle ervaringen bij andere golfbanen werd gekozen voor de al eerder genoemde golfarchitect Frank Pennink. Zijn uitgangspunt

bij een ontwerp was: 'Het eindproduct moet zó natuurlijk zijn dat het lijkt of het altijd zo geweest is.' Aanvankelijk tekende hij zeer ambitieus een 27-holes baan.⁽²⁶⁾ De realiteit haalde dit plan echter in, waardoor hij met een bescheidener opzet een 18-holes baan ontwierp.⁽²⁷⁾ Voor een goede beeldvorming van de toekomstige ontwikkelingen van de baan, had de werkgroep daarvan natuurlijk een goede tekening nodig. In 1979 werd aan de gemeente een ontwerp van Pennink voorgelegd en aangeboden, waarna het tijd was om bij haar een officiële aanlegvergunning aan te vragen.⁽²⁸⁾ Deze eerste procedurele stap doen de B.V. Den Treek-Henschoten en de Stichting Golf in Leusden bij schrijven d.d. 18 mei 1979.⁽²⁹⁾

Plannen als deze, en zeker indien daar wijzigingen van een bestemmingsplan voor nodig zijn, moeten steeds vergezeld gaan van tekeningen, beschrijvingen en toelichtingen. Hiervoor was het nodig dat in overleg met het College van B&W en voor rekening van Stichting De Golf, een rapport werd gevraagd van de vaste adviseur van het College, het bureau van de Heidemaatschappij te Arnhem, waarin een flink deel was ingeruimd voor de aan te leggen golfbaan.⁽³⁰⁾ Omdat de adviseur in de persoon van de heer Cysouw zich moest oriënteren op het terrein en ter plaatse onderzoek moest doen naar de bodemgesteldheid, flora en avifauna, was met deze rapportage veel tijd gemoeid.⁽³¹⁾ In het voorjaar van 1979 werd gestart met de eerste bodemkundige verkenningen, die gelukkig gunstig uitvielen.⁽³²⁾ In de lager gelegen gebieden bleek een flinke laag vruchtbare teelaarde (meer dan 40 cm) aanwezig te zijn, voldoende voor de aanleg van tees, greens en fairways.⁽³³⁾ De eerste indruk van het zand onder deze teelaarde was eveneens gunstig. Het zand leek goed doorlaatbaar en van de goede korrelgrootte. Naast een uitvoerig bodemonderzoek, werd de houtopstand nauwkeurig geïnventariseerd. Tussendoor had de Stichting haar handen vol aan de verschillende offertes van aannemingsbedrijven, die de baan zouden kunnen aanleggen en het nader invullen van de juridische constructie van de organisatie.⁽³⁴⁾

De ontwikkeling van de moderne golfbanen

Tot ver in de tweede helft van de 19e eeuw was er nog weinig sprake van enige standaardisatie in het ontwerp van de banen. De oude linksbanen die gekarakteriseerd werden door een zanderige ondergrond met weinig vegetatie, behoefden weinig architecturale ingrepen. De rough bestond veelal uit duingras en de wind veranderde deze banen bijna voortdurend. Gaandeweg begon men de kwaliteit van het gras rond de hole verbeteren. Zo ontstonden de eerste 'greens', die in het begin nog klein van formaat waren, maar mede door de goede eigenschappen van de gutta bal steeds groter werden.⁽³⁵⁾ De afslagplaats die bij de originele regels van de Gentlemen Golfers (1744) nog op maximaal een stoklengte van de laatste hole lag, verplaatste zich steeds verder. In 1858 stelt de Royal and Ancient Golf Club dat in het vervolg een ronde van 18 holes beschouwd werd als een wedstrijd. Veel banen in die tijd varieerden van 5 tot 12 holes, maar rond 1870 was deze regel algemeen geaccepteerd en werden banen ontworpen van zes, negen of achttien holes. Hierbij werd voor een volledige ronde de baan respectievelijk drie, twee of een keer gespeeld.

Bezwaren van Gedeputeerde Staten en de Provinciale Waterstaat

In 1981 maakte de Gemeente Leusden een tijdschema waaruit op te maken viel, dat eind 1982 aan de Stichting Golf een aanlegvergunning zou kunnen worden verstrekt. Verschillende advieslichamen van Gedeputeerde Staten, zoals Provinciale Waterstaat, Staatsbosbeheer en dergelijke, bleken aanvankelijk de grootste bedenkingen te hebben tegen de plannen in het gebied van De Hoge Kleij. In juli 1981 achtte Staatsbosbeheer het aanleggen van een golfbaan in strijd met een beleid, dat gericht dient te zijn op het behoud van het toch al zo schaarse bos in ons land. Voor broedvogels zou er een tekort aan terrein ontstaan en niet-golfers zou een recreatiegebied worden ontnomen. Letterlijk geciteerd luidde het ambtelijk advies: "Ook al zou de behoefte aan een golfterrein groot zijn, dan houdt dat nog niet in dat aan deze behoefte tegemoet moet worden gekomen". Provinciale Waterstaat gaf in een brief d.d. 25 augustus 1981 aan dat het gebied een "agrarisch gebied met recreatieve waarden" was en dat binnen die omschrijving en het daarop te voeren beleid een golfbaan moeilijk in te passen was. De gemeentelijke procedures vielen ook andere partijen op.

De bezwaren van de Stichting "Stichtse Milieu Federatie"

Een daarvan was de Stichting "Stichtse Milieu Federatie". Zij zette zich heftig af tegen het voornemen van het College van B&W en diende een bezwaarschrift in bij de Raad. Toen de Gemeente, gezien het bepaalde in Artikel 19 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening, toestemming aan Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht moest vragen voor het afgeven van een aanlegvergunning, en verzocht een zogenaamde verklaring van geen bezwaar af te geven, maakte zij uiteraard melding van het bezwaarschrift. In de periode die toen aanbrak, liepen de spanningen hoog op. De Stichting "Stichtse Milieu Federatie" bleef zich weren tegen de plannen. In een brief aan de Gemeente Leusden schreef de stichting begin augustus 1983 dat in het toen bestaande bestemmingsplan Den Treek, het gebied een bosbestemming had. De federatie wees op de hoogteverschillen en de bijzondere structuur van de bodem, maar ook op de gevarieerde begroeiing waarin veel soorten vogels leven en broeden, waaronder de holenduif, zwarte specht, boomvalk en andere roofvogels.

In juni 1983 achtte het College van B&W de tijd rijp om op basis van het hiervoor genoemde voorbereidingsbesluit over te gaan tot het afgeven van een aanlegvergunning. De volgende zet was aan de Provincie, die voor het verkrijgen van deze vergunning een verklaring van geen bezwaar diende af te geven.⁽³⁶⁾

In een brief d.d. 23 juni 1983 vroeg de Besloten Vennootschap Den Treek-Henschoten B.V., mede ten behoeve van de Stichting Golf in Leusden, aan het College van B&W in Leusden om een aanlegvergunning af te geven en voor die afgifte de verklaring van geen bezwaar van de Provincie te verkrijgen; het bij dit soort procedures bekende artikel 19, genoemd naar het artikel in de Wet Ruimtelijke Ordening waarin deze procedure is geregeld. Het College van B&W diende vervolgens in haar eigen gemeente bekend te maken, dat het van plan was om een dergelijke aanlegvergunning af te geven.⁽³⁷⁾ De bekendmaking geschiedde in de Leusder Courant van 22 september 1983 en de Amersfoortse Courant van 24 september 1983.

Daarop kwamen twee bezwaarschriften binnen waarvan er één een zeer serieus karakter droeg. Deze was afkomstig van de Stichting "Stichtse Milieu Federatie" en de inhoud daarvan was in grote lijnen drievoudig: Als eerste punt werd aangevoerd dat er teveel

natuurwaarden verloren zouden gaan, zoals lage begroeiing in het bos en broedgebied voor (roof-)vogels. Als tweede punt werd de vraag gesteld waarom het nodig was dat terrein een golfbaan gepland werd, was een andere lokatie ergens rond Amersfoort niet meer geschikt. Als derde punt voerde de federatie aan: waarom loopt de Gemeente niet de (zeer langdurige) bodemprocedure om te komen tot bestemmingswijziging van dit gebied, in plaats van – zoals nu – te kiezen voor de zogenaamde anticipatie-procedure van artikel 19 R.O.⁽³⁸⁾

Terneergeslagen dacht het Stichtingsbestuur er wel eens aan om de baan te beperken tot maar negen holes, maar gelukkig waren er dan telkens weer voldoende positieve argumenten, zoals optimistische geluiden van de kant van Leusdense gemeentebesturen, om niet aan die gedachte toe te geven. Om de wensen van de Stichting en de beperkte verlangens van de provincie op één lijn te krijgen en het begeerde doel te kunnen bereiken, was het nodig om jaren achtereenvolgend te manoeuvreren, veel te lobbyen, tekeningen te wijzigen en voortdurend te overleggen. Al met al, dat wil zeggen van de jaren medio 1979 tot en met medio 1983, is er ongelooflijk veel werk verzet.

Golf in de twintigste eeuw.

Naarmate de populariteit van golf toenam en de linksgronden schaars werden, begon men ook banen aan te leggen in het binnenland. Omdat de bodemgesteldheid van deze banen te wensen overliet, zocht men naar zanderige, glooiende terreinen, begroeid met lage heidevegetaties. Banen werden tot nu toe veel aangelegd door greenkeepers en golfprofessionals die al op bestaande banen werkten.⁽³⁹⁾ In deze periode kwam daarin verandering toen echte golfbaanarchitecten in opkomst kwamen en zij met hun ontwerpen de banen naar een hoger niveau tilde.⁽⁴⁰⁾ Als traditionalist hielden zij vast aan zeer traditionele banen, maar met hun zeer strategische ontwerpfilosofie daagden zij de speler uit veel meer over zijn spel en slagen na te denken.⁽⁴¹⁾

Op 1 november 1983 verklaarde het College van B&W de bezwaren van de Stichting "Stichtse Milieu Federatie" ongegrond. Vervolgens werd door datzelfde College aan de Gedeputeerde Staten van de Provincie Utrecht gevraagd een verklaring van geen bezwaar af te geven. Opnieuw startte een intensief overleg tussen alle betrokken partijen, de Gemeente, de Provinciale Planologische Dienst, de Griffie van de Provincie, de eigenares en de Stichting Golf in Leusden. Voor Pennink, die over heel de wereld golfbanen aanlegde, was het volkomen onbegrijpelijk dat het zoveel jaren moest duren voordat een aanlegvergunning kon worden afgegeven. Op een gegeven moment zei hij: "Als jullie nu niet opschieten, ben ik er straks niet meer". Die uitspraak werd bewaarheid toen hij in december 1983, nog meer dan een jaar voordat eindelijk met de aanleg kon worden begonnen, overleed. Van de 225 banen in de wereld die door Frank Pennink werden ontworpen, dan wel gewijzigd, bevinden zich er 28 in Nederland.⁽⁴²⁾ Donald Steel, medewerker van hetzelfde Londense golfarchitectenbureau en met een indrukwekkende carrière als golfer en als architect van golfbanen, maakte de klus af.

Hoewel er medio 1984 bij de initiatiefnemers de vaart even leek uit te zijn, verstrekte de Stichting Golf van juni tot en met oktober 1984 alle gewenste gegevens aan Gedeputeerde Staten. Daarbij werd, met oog op het behoud van natuurhistorische waarden, het inrichtingsplan nog eens verder aangepast. Ondanks vergaande concessies van de zijde van de Stichting Golf, liet de beslissing van Gedeputeerde Staten veel langer op zich wachten dan waar aanvankelijk op was gerekend. Om de moedeloosheid te keren trachtten Galema en zijn vrouw, in augustus 1984, hun kameraden over te halen om met een publiciteit trekkende actie een doorbraak te forceren. Andere, midden in het land gevestigde golfclubs, hadden al laten blijken dat er een grote behoefte bestond aan een nieuwe 18-holes golfbaan. Voor de Leusdense golfclub een reden te meer om aan te tonen dat er velen lid wilden worden en daarmee de noodzakelijke consequenties aanvaardden. Voor dit doel werd een actieplan opgesteld. Niet alleen zou hier het enthousiasme dat honderden al getoond hadden, kunnen worden gekanaliseerd, ook bood een eventuele grote belangstelling voor het Leusdense golftraject de Stichting de kans om "de politiek" definitief te overtuigen. Hiertoe werd op 1 november 1984 in gebouw De Korf te Leusden een bijeenkomst georganiseerd waar al diegenen, die zich al in de voorgaande jaren als gegadigde voor het lidmaatschap hadden aangemeld, konden worden geïnformeerd.

Door middel van brieven en een oproep in de plaatselijke kranten werden zij uitgenodigd om informatie te verkrijgen over de stand van zaken en om zich in te schrijven als aspirant lid/aandeelhouder.⁽⁴³⁾ De heer Galema verwachtte 600 belangstellenden. Het werden er tussen de 900 en 1.000.⁽⁴⁴⁾ Op het eind van de avond bleken 940 personen echte belangstelling voor het project te hebben. Een aantal dat zelfs de meest optimistische verwachting overtrof en waarvan de werkgroep Gedeputeerde Staten terstond op de hoogte bracht.

Baanontwerpen in Nederland

Nederland heeft het geluk gehad dat een van de vernieuwende ontwerpers uit Engeland verschillende banen in ons land heeft ontworpen.⁽⁴⁵⁾ Harry S. Colt (1869-1952), een goede golfspeler en advocaat, was een zeer slimme, ietwat saaie, degelijke perfectionist die een scratch-speler was. Wanneer hij een baan ging ontwerpen, besteedde hij eerst veel tijd aan het verkennen van de site. Colt spendeerde dan een aantal dagen aan het wandelen over een stuk grond om de natuurlijke greenlocaties te kunnen bepalen. Op door hem ontworpen banen zijn de korte holes ware pronkstukken. Kenmerkend voor zijn werk zijn de sterk golvende greens. De meeste golfbaanarchitecten beschouwen de baanontwerpen van hem als een ijkpunt voor die van zichzelf. Colt is waarschijnlijk een van de beste golfbaanarchitecten die ooit geleefd heeft. In Nederland kregen Frank Pennink en Donald Steel bekendheid, maar ook architecten als Joan Dudok, Gerard Jol en Alan Rijks hebben intussen een bekende naam opgebouwd.⁽⁴⁶⁾ In 1914 verenigden de dan bestaande verenigingen zich in het Nederlands Golf Comité, dat later over zou gaan in de Nederlandse Golf Federatie.⁽⁴⁷⁾

Tenslotte vroeg Gedeputeerde Staten de Gemeente toen nog naar een nader onderzoek en aanvullende informatie over alternatieve lokaties voor de aanleg van een 18-holes golfbaan. Kennelijk tot tevredenheid van G.S. wist de Gemeente Leusden duidelijk te maken dat een vijftal alternatieve lokaties niet een aanmerkelijk betere oplossing waren dan de gekozen lokatie, te weten het terrein van De Hoge Kleij. Dit gegeven zette Gedeputeerde Staten er dan eindelijk toe aan om op 20 november 1984 de verklaring van geen bezwaar af te geven. Feitelijk betekende dit dat de aanlegvergunning voor de golfbaan was gefiatteerd en met de werkzaamheden op het terrein kon worden begonnen.

De Stichtse Milieu Federatie kon zich echter nog niet verenigen met dit besluit van Gedeputeerde Staten. Op 17 december 1984 tekende de organisatie bij hetzelfde College bezwaar aan tegen deze beslissing. Tegelijkertijd benaderde de SMF de voorzitter van de afdeling Rechtspraak van de Raad van State met het verzoek de betreffende beslissing van Gedeputeerde Staten te schorsen. De schorsingsprocedure, een soort van kort geding, kon snel worden afgehandeld. Al op 15 januari 1985 volgde de uitspraak waarmee (door staatsraad mevrouw Barendse) het schorsingsverzoek werd afgewezen.⁽⁴⁸⁾ Nadat deze administratief-rechtelijke procedure bij de Raad van State was afgewikkeld, kon worden begonnen met het constructief uitwerken van alle in de voorgaande jaren gemaakte plannen. De registratie van toekomstige leden en op 15 maart 1985 de oprichting van twee rechtspersonen: B.V. "De Hoge Kleij" en de "Stichting B.V. De Hoge Kleij". In Stichting B.V. De Hoge Kleij, die houdster werd van al uitgegeven en eventueel nog uit te geven aandelen, werden alle financiële, administratieve en economische aangelegenheden ondergebracht.⁽⁴⁹⁾ De opzet was dat B.V. De Hoge Kleij alle materiële en zakelijke aangelegenheden van het golfgebeuren zou gaan beheren en exploiteren en in die zin deze diensten zou gaan verhuren aan de op 1 april 1985 opgerichte Vereniging "Golfclub De Hoge Kleij".⁽⁵⁰⁾ Hierdoor zou deze zich voornamelijk kunnen gaan bezighouden met het beoefenen van de golfsport en het organiseren van verenigingsaangelegenheden. In deze fase kon de emissieprospectus worden uitgebracht en de middelen worden ingezameld, die nodig waren voor de aanleg van en eerste werkzaamheden aan de baan.

De eerste ledenvergadering van "Golfclub De Hoge Kleij" werd uitgeschreven op 19 juni 1985. Tijdens deze bijeenkomst in De Korf te Leusden, die door 342 leden werd bezocht, werden de eerste plannen ontvouwd en waren de tekeningen en plattegrond van het nieuwe clubhuis en plattegrond te bezichtigen. De leden werden door een enthousiast bestuur aangemoedigd toe te treden tot een van commissies om zo daadwerkelijk bezig te zijn met de opbouw van de golfclub. Op 1 augustus 1985 werd het oude boerderijtje aan de Appelweg betrokken. Totdat het nieuwe clubhuis gereed was, deed de oude stal in de boerenhoeve als zodanig dienst. Het secretariaat was gehuisvest in de keuken. Iedereen die naar het toilet moest, liep daar langs. Ook de shop werd op het boeren erf gerund. Nog maar weinig leden beschikten over stokken en andere spullen en in een houten keet zijn er indertijd heel wat setjes verkocht.⁽⁵¹⁾ Toen in de Stichting Golf de uitgangspunten rond de baan en het ontwerp daarvan aan de orde kwam, werd het toekomstige clubhuis niet vergeten. Want kiezen voor een 18-holes baan met twee lussen van negen holes kan slechts wanneer je de situering van het clubhuis kent. Het ontwerp van de op te bouwen baan bepaalde uiteindelijk de plaats en dat werd de plek aan de Appelweg waaraan het boerderijtje gelegen was. Daar de planologie bouw op die plaats eiste, had dit de volledige instemming van de Gemeente Leusden. Daarbij kon de Appelweg gaan dienen als toegangsweg naar de golfbaan.

Het ontstaan van het NGF

Toen er meer clubs werden opgericht nodigde de secretaris van de Doornsche golfclub, jhr. G.F. van Tets, de andere clubs uit om te komen tot een "Golfcomité", dat alle nationale en internationale wedstrijden zou moeten organiseren. Dit om de toenemende chaos in de organisatie van wedstrijden te beteugelen. Het duurde nog tot 1914 voordat het Nederlandse Golfcomité (NGC) werd opgericht.⁽⁵²⁾ In de eerste vergadering van het NGC werden er handicaplijsten in het leven geroepen en voor drie jaar de amateurkampioenschappen, die al vanaf 1898 werden gespeeld, vastgesteld. Ook viel het besluit internationale contacten te leggen met Duitsland en België. Hetzelfde jaar werd er nog een wedstrijd tegen Duitsland gespeeld. Door het uitbreken van de oorlog had de wedstrijd tegen België geen doorgang. Hoewel er ondanks de oorlog van 1914-1918 nog wel kampioenschappen plaatsvonden, was er van een grotere verspreiding van het golfspel in die jaren geen sprake meer. Het golfspel was bepaald nog geen populaire sport geworden. Het waren vooral de enthousiastelingen van het eerste uur, die deze moeilijke sport overeind trachten te houden. Zij realiseerden zich niet dat zij er een sport voor de "Happy Few" van maakten en dat bij een aanvraag om lid te mogen worden zeer nadrukkelijk naar de "komaf" werd gekeken. Met het aantreden op 14 mei 1920 van jhr. mr. A.M. Snouck Hurgronje als voorzitter, haalde het NGC een man in huis, die door zijn enthousiasme het golfspel ondanks de na-oorlogse malaise meer bekendheid wist te geven en zodoende in belangrijke mate bijdroeg aan de ontwikkeling van de golfsport in Nederland. De geduchte speler en tevens aanvoerder van het nationale team zette zich af tegen de heersende gedachte, dat golf een spel zou moeten blijven van de "happy few" en was een vurig propagandist van de popularisering van de sport.⁽⁵³⁾ Dit resulteerde vanaf 1924 in de ontwikkeling van nieuwe banen. De gestadig groeiende belangstelling voor de golfsport in Nederland deed de behoefte ontstaan wedstrijden te organiseren waarin de Nederlandse golfers hun onderlinge krachten konden meten.⁽⁵⁴⁾ In 1929 werd het Nationale Open Kampioenschap ingesteld, te spelen over 36 holes medalply. Tenslotte: het Nederlandse Golfcomité ging later over in de Nederlandse Golf Federatie.⁽⁵⁵⁾ Als een van de weinige federaties organiseert de NGF een landelijke competitie voor clubteams. Daarnaast worden de jaarlijkse nationale kampioenschappen voor jongens en meisjes in verschillende leeftijdscategorieën georganiseerd, evenals voor dames en heren en dames en heren senioren.⁽⁵⁶⁾ De populariteit van golf dankt het spel aan de veelzijdigheid van de sport. Als bij geen andere sport gaan hier openluchtrecreatie en wedstrijden samen: Je kunt solo spelen of met een groep en het mooie is, dat niet je metgezel de eigenlijke tegenstander is, maar de baan.

Een golfer is gemiddeld zo'n drie uur bezig in een schitterende omgeving. Een complete baan bestaat uit achttien holes (de fairways) met aan het eind (de green) een gaatje in de grond, waarin de bal terecht moet komen, verdeeld over een terrein van ongeveer vijftig hectare. Een hole varieert van honderd tot vijfhonderd meter. Hoe langer een hole, hoe meer slagbeurten een speler krijgt toegemeten. Is een hole korter dan 230 meter, dan heet dat par 3, tot 430 meter par 4 en daarboven par 5. Een zeer talentvolle speler komt uit met het voorgeschreven aantal slagen. Een achttien-holes baan bestaat normaal gesproken uit vier holes par 3, tien holes par 4 en vier holes par 5. Dus een speler, die geen steek laat vallen, komt klaar met tweënzeventig slagen. Een beginnening moet erop rekenen, dat hij voor een rondje minstens honderd slagen nodig heeft. Wat het golfen nu zo aantrekkelijk maakt, is het spelen met een handicap. Hoe wordt die handicap berekend?

Voorbeeld: wie pas begint krijgt een handicap van 100 slagen min 72 (zie hierboven), ofwel 28 slagen. Hoe beter hij gaat spelen, hoe lager uiteraard de handicap wordt. Door dit systeem is het in principe mogelijk, dat Jan Klungelaar een wedstrijd wint van Piet Crack, die met handicap 0 moet spelen. Als Jan namelijk geen honderd, maar negenennegentig slagen nodig heeft, dan gaat Piet het moeras in wanneer hij niet met minder toe kan dan 72 tikken. Nog een voordeel is, dat herrie of een verschil van mening op de golfbaan haast niet voorkomt. Er zijn dan ook geen scheidsrechters, behalve bij grote internationale

wedstrijden. De spelers houden zelf op een kaart de score bij en zetten daar aan het einde van de partij hun handtekening onder.⁽⁵⁷⁾

Hoewel de overheid ten aanzien van nieuwbouw dwingende eisen had en de grondeigenaar graag wilde weten welke plannen er bij de stichting bestonden ten aanzien van het op te richten bouwwerk, stond daar bij aanvang nog weinig over vast. Bezoeken aan andere clubhuizen leverden waardevolle informatie op en droegen bij tot optimalisering van de plannen.⁽⁵⁸⁾ De financiering en organisatie van de bouw van het clubhuis was een zaak van B.V. De Hoge Kleij. Directie en commissarissen benoemden de bouwcommissie.⁽⁵⁹⁾ Op basis van een budget, een (voorlopig) programma van eisen en een eerste planning werd een organisatorisch concept ontwikkeld. Hierna leidden praktische en financiële overwegingen tot een opzet, waarmee uiteindelijk alle bouwplannen gerealiseerd werden.⁽⁶⁰⁾

Daar er geen subsidie verstrekt werd, moesten de leden zelf de geschatte kosten van 3 miljoen gulden bijeenbrengen. Dit bedrag werd bijeengebracht uit de opbrengst van certificaten, die de leden voor 4000 gulden per lid hadden verworven.⁽⁶¹⁾ Met het betalen van de jaarlijkse contributie (in 1985 per volwassen persoon 900 gulden) stellen de leden de Vereniging in staat om de baan, het clubhuis (waaronder shop en machineloods) en de noodzakelijke dure machinerieën te huren van de Vennootschap. Want die heeft de middelen, bijeengebracht door de verkoop van aandelen (certificaten), de baan aangelegd, het clubhuis cum annex gebouwd en de machinerieën aangeschaft.⁽⁶²⁾ Wanneer een lid van de golfclub De Hoge Kleij zijn lidmaatschap opzegt, kan hij of zij het aandeel verkopen, maar slechts tegen een door het Stichtingsbestuur vastgesteld bedrag. De overdracht van aandelen is gebonden aan de goedkeuring van het stichtingsbestuur, dat in dit soort zaken overleg pleegt met het bestuur van de golfclub aan de hand van een door dit bestuur aangehouden wachtlijst.

De popularisering van golf in Nederland

Was het voorheen vooral een beperkt aantal personen in het bezit van een landgoed, dat het initiatief nam een golfbaan in te richten, rond de jaren '70 gaan ook recreatieschappen deze rol op zich nemen. Na enkele jaren volgen initiatieven van personen die in golf de mogelijkheid zagen om via investeringen in de grondaankoop en baanaanleg een zeker rendement te maken. Op deze banen kan iedereen tegen betaling van een dagcontributie spelen zonder de verplichting van een lidmaatschap. In 1973 wordt de eerste commerciële baan opgericht, te weten Golfclub de Schoot. In 1974 volgt de eerste openbare baan, Golfclub Kleiburg, vlakbij een van de oudste plaatsen waar colf is gespeeld in 1387, Den Briel. In 1975 wordt de tweede openbare baan in Nederland, Golfclub Oude Maas, geopend, gevolgd door Olympus in Amsterdam ZO, aanvankelijk op sportvelden in 1976 en in 1977 gevolgd door Spaarnwoude. Thans is dit de grootste baan van Nederland met 45 holes. Behalve deze ontwikkeling, heeft ook de oprichting van een keten van commerciële banen voor bedrijfslidmaatschappen door Jelle Brouwer in 1985, de Burggolfbanen, bijgedragen aan de verdere popularisering en de snelle groei van de golfsport in Nederland. De toename van het aantal commerciële banen heeft in 1994 geleid tot de oprichting van de Nederlandse Vereniging van Golfbaanexploitanten. Daarvan zijn intussen circa zestig banen lid. In 1986 wordt door de NGF de mogelijkheid geschapen tot het behalen van het golfvaardigheidsbewijs. Doel hiervan is mensen die belangstelling voor golf hebben, te begeleiden bij het verwerven van de basisbeginselen, regels en etiquette van golf. Het initiatief ontstond op de Golfclub Oude Maas, een openbare baan waar zowel verenigingsleden, als niet-leden spelen. In 1998 wordt het, op initiatief van de NGF, ook voor niet-leden van een vereniging mogelijk een handicap te behalen. Sinds 2001 bestaat zelfs de mogelijkheid dat mede door de snelle ontwikkeling van internet, virtuele golfclubs zich als geassocieerden bij de NGF kunnen aansluiten. Nu zijn er dus clubs met een baan, clubs zonder baan en een enkele baan zonder club.

Gehandicapte golfers. Golfers met een handicap zijn o.a. verenigd in de Nederlandse Golfvereniging voor Gehandicapten (NGG).⁽⁶³⁾ De aan deze vereniging verbonden leden zijn enthousiaste golfers van allerlei pluimage, die met veel plezier samen golfwedstrijden organiseren en spelen. Hiermee hopen zij binnen de valide golfwereld meer acceptatie en begrip te kweken. Zodat, om maar een voorbeeld te noemen, rolstoelers met speciale golfscooters niet worden geweigerd, omdat men denkt dat zij de green zullen beschadigen. De meeste leden zijn dat van verschillende golfclubs, waar zij ook gewoon rondes doen en meespelen aan de wedstrijden. Drie voorbeelden: Pieter Roodenburgh is de eerste rolstoelgebruiker in Nederland met een speciale golfcar, de z.g.n. paragolfer van het Duitse bedrijf Otto Bock voor hulpmiddelen en protheses. Martijn Wijsman (32 jaar) woont in Zandvoort en is een sportman pur sang. Acht jaar oud werd zijn been dermate hoog geamputeerd, dat het dragen van een beenprothese problemen geeft, zodoende beweegt Martijn zich meestal voort op krukken. Op zijn vijftiende begon Martijn met veel succes met skiën en hij behoort al vijftien jaar tot de wereldtop. Met golf begon Martijn op zijn 25ste, waarmee hij goede prestaties weet neer te zetten met een handicap van rond de 12. Blind, bewijst Ronald Boef, dat zelfs dit geen hindernis hoeft te zijn. 'Aanvankelijk stond ik met mijn voeten in een houten mal'. Golfen zonder dat je je ogen kan gebruiken, lijkt een onmogelijke opgave. Lijkt, want Ronald Boef bewijst het tegendeel. De blind geboren Noord-Hollander is de enige blinde wedstrijdgolfer van Nederland en een van de weinigen in West-Europa. 'Het is het resultaat van heel veel trainen. En doorzetten! Boef traint momenteel 25 tot 30 uur per week onder leiding van golfprofessional Peter Clark.'⁽⁶⁴⁾

De aanleg van golfbaan De Hoge Kleij

Voor de uitvoering van het ontwerp van Frank Pennink werd het tuin- en cultuurtechnisch bureau De Enk b.v. uitgekozen.⁽⁶⁵⁾ De twee kenden elkaar uit vorige projecten, zodat de aannemer goed kon taxeren wat het werk zou gaan omvatten. Nadat in 1979 het eerste ontwerp van de 18-holes baan van Pennink bij de gemeente was ingediend, leidden de eerder genoemde en buitengewoon lange overlegprocedures tot meer aanpassingen in het oorspronkelijke plan.⁽⁶⁶⁾ Alles duurde maar voort, maar uiteindelijk was het dan zo ver en werd op 25 februari 1985 in aanwezigheid van Donald Steel de eerste paal in de grond geslagen voor het uitzetten van de achttien holes.⁽⁶⁷⁾ Verreweg het grootste deel van de baan moest worden uitgekapt, de eerste boom werd geveld op 11 maart. De wenselijke van het al dan niet kappen van bomen werd niet uitsluitend bepaald door de golfarchitect, maar ook door andere adviseurs met gerichte vakkennis. De heer Kappen, specialist op het gebied van gras, had hieromtrent duidelijke wensen, ingegeven door cultuur-

technische overwegingen.⁽⁶⁸⁾ Voor een gezonde groei is het nodig dat alle greens en tees voldoende licht krijgen en dat een zekere luchtcirculatie mogelijk is. Vooral aan de oost- en de zuidzijde van de greens moest zoveel worden weggekapt dat de greens 's ochtends tijdig in de zon komen te liggen. Ook aan deze aspecten werd ruimschoots aandacht besteed. Na het kappen werden alle stammen van het terrein afgevoerd. Takhout werd verbrand. De gigantische vuren leverden vaak een prachtig schouwspel op. In aansluiting aan het kapwerk volgde het rooien van de vaak enorme wortels met behulp van een kraan. Ook deze "stobben" werden verbrand in vuren die soms dagen achtereenvolgend doorbrandden.⁽⁶⁹⁾ Een bosspecialist bij uitstek was de heer Thate.⁽⁷⁰⁾ Hij was de man van de meerjaren-plannen. Na het eerste en het tweede plan schreef hij onlangs het derde meerjarenplan. Het ene zet het andere voort en beoogt het verdere onderhoud en inrichting van bossen met als doel het duurzame beheer daarvan. In ieder geval één boom zal het niet meer kunnen redden: de karakteristieke grensbeuk van circa 260 jaar oud, die destijds mogelijk dienst deed als oriëntatiepunt. Haar majestueuze gestalte op de kop van hole 4 werd onherstelbaar aangetast door te harde windrukken.

In mei 1985, de ledenlijst met daarop 700 leden was intussen met enkele honderden overtekend, werd begonnen met de opbouw van de greens en tees. De ter plaatse aanwezige teelaarde werd verwijderd en in depot gezet, zodat met de aanleg kon worden begonnen op de goed filtrerende en leemvrije zandlaag. De opbouw van de greens geschiedde met behulp van daarvoor geschikt zand, dat elders in het terrein kon worden gewonnen.⁽⁷¹⁾ Tijdens de opbouwwerkzaamheden van greens en tees, waarbij nogal wat zand van de ene plaats in het terrein naar de andere moest worden verplaatst, ontstonden problemen vanwege het ontbreken van een vereiste ontgrondingsvergunning. Vanaf begin juni moest iedere vorm van ontgroning worden gestaakt, in afwachting van de daartoe vereiste vergunning. Via een versnelde procedure werd getracht om alsnog in deze lacune te voorzien. Toch heeft het nog tot na de bouwvakvakantie geduurd, voordat opnieuw zand ten behoeve van opbouw van greens en tees kon worden verplaatst. Conform de inmiddels afgegeven vergunning werd al het verder benodigde zand gewonnen tussen de 16e en 18e fairway. Het zand ter plaatse bleek van goede kwaliteit. De baan zelf is er hier interessanter op geworden door het aldus ontstane hoogteverschil. Ook de waterhuishouding in het gebied is hierdoor in gunstige zin beïnvloed. Voor de aanleg van de golfbaan immers ondervond de Appelweg veel problemen met wateroverlast vanaf de akkers die in de richting van de Appelweg afliepen. De bovengenoemde ontgroning heeft dit probleem in belangrijke mate helpen oplossen. In de periode dat er niet aan de opbouw van de greens en tees kon worden verder gewerkt, wat duurde tot na de bouwvakantie, werd de automatische beregeningsinstallatie aangelegd.

Toen na de bouwvak eenmaal de profilering van alle tees en greens voltooid was, werd de speciale toplaag op alle greens aangebracht en werden ze alle met de hand voorbereid voor het inzaaien. Nadat de meeste tees al eerder waren ingezaaid, kon begin september begonnen worden met het inzaaien van de greens. Onder zeer gunstige weersomstandigheden werden in de loop van enkele weken alle greens ingezaaid. Inmiddels waren ook de fairways zaaiklaar gemaakt, zodat aansluitend kon worden begonnen met het machinaal inzaaien van de fairways. Onder nog steeds gunstige weersomstandigheden kon de laatste fairway op 7 oktober 1985 worden ingezaaid. Enkele weken daarna ontstond het typische beeld waarbij de tees en greens al fraai groen waren, terwijl er aan de fairways nog weinig was te zien. Voor het invallen van de winter echter was toch ook het gras op alle fairways ontkiemd, zodat met vertrouwen de ontwikkelingen van het volgende voorjaar konden worden afgewacht.⁽⁷²⁾

Het voorjaar 1986 was niet gunstig. Het bleef erg lang koud en droog en het gras begon pas in de loop van mei enigszins te groeien. Eigenlijk moet gezegd worden dat het hele zomerseizoen 1986 niet gunstig is geweest voor de ontwikkeling van een goede grasmat. Het hele jaar heeft men op de fairways dan ook het gras kunnen zien staan op de rijtjes zoals het was ingezaaid. Misschien mede door de automatische beregening ontwikkelden de greens en vooral de tees zich gunstiger.

Het Golfjournaal en de Stichting Aarly Golf

Een belangrijk moment voor golfend Nederland was de oprichting op 15 maart 1937 van het Maandblad Golf.⁽⁷³⁾ Voordien werd kort verslag gedaan in de dagbladen, en De Corinthian of in Revue der Sporten. Nu was er een officieel orgaan van de NGC, met in de redactie Jhr. mr. A. Calcoen van Limmen en J.A. Brongers. De samenstelling van de redactie kon op een lovende reactie van de Nederlandse pers rekenen. In 1988 is de naam van het tijdschrift veranderd in Golfjournaal. Eveneens in 1937 werd de Nederlandse Vereniging van Golfveteranen opgericht - ter bevordering van internationale uitwisseling in wedstrijden van heren senioren. In 1986 werd de Stichting Early Golf opgericht ten behoeve van het beheer van de nalatenschap van Steven van Hengel op het gebied van golf memorabilia en documenten. In 1988 komt de Stichting Handicart tot leven. Een initiatief van Fred Plesman, dat in de loop van de tijd een groot succes blijkt te zijn. Anno 2003 zijn er op meer dan 120 banen 360 handicarts gestationeerd ten behoeve van golfers die moeilijk ter been zijn.

Op 20 juni 1986 maakte de Raad van State, middels een negentien pagina's tellende uitspraak, het besluit bekend om het beroep van de Stichtse Milieu Federatie te verwerpen. Zo kwam aan de bodemprocedure, die bijna door iedereen als een formaliteit werd beschouwd, een einde.⁽⁷⁴⁾ Een week later, op 28 juni 1986, werd de baan onder beperkende voorwaarden voor de leden opengesteld.⁽⁷⁵⁾ Er moest gespeeld worden met matjes en er werd gespeeld naar "winter"-greens. Deze wintergreens waren aanvankelijk van zeer slechte kwaliteit. Het spelen vanaf matjes bleek een buitengewoon goede oplossing om de zich ontwikkelende grasmat te sparen. Gezien het plaatselijk nogal sterke hoogteverschil, werd voor het inzaaien van de fairways gevreesd voor schade door wegspoelen. Gelukkig ontkiemde het gras snel en bleven in de beginperiode hoosbuien uit. Zo bleef de schade door wegspoelen uiterst beperkt. Een aantal malen woedde een storm over de baan in aanleg. Hoewel er nogal wat bomen zijn gesneuveld, waaronder enkele waaraan veel waarde werd gehecht, viel uiteindelijk ook de stormschade mee.

De maand september 1986 was gelukkig gunstig voor de grasgroei. De echte greens konden een aantal malen worden opengesteld en er werden wedstrijden georganiseerd voor handicappers, de zogenaamde "testmatches", met als doel de baan uit te proberen, voordat de laatste besluiten omtrent de afwerking zouden worden genomen.⁽⁷⁶⁾ Behalve dat, werd in overleg met de golfarchitect ook bepaald waar in de fairways nog een aantal wat grotere bomen zouden moeten worden herplant. In de eerste helft van december 1986 werden zo nog een twintigtal al wat grotere bomen in en langs de verschillende fairways gepoot.⁽⁷⁷⁾ Het doel van deze aanplant, waarvan alle bomen goed in het landschap pasten, was tweeledig. Enerzijds werd verwacht dat het landschap erdoor zou worden verfraaid, anderzijds was het de

bedoeling dat op den duur het spel in de baan door toevoeging van deze bomen interessanter zou worden. En, hoewel men zo op het punt belandde dat aan de aanlegfase een eind kwam, was die nog lang niet voltooid. Nu de aanlegfase afgerond was, kwam het aan op onderhoud.⁽⁷⁸⁾ De baan was nog niet volgroeid en volwassen, maar dat stond een officiële opening niet in de weg. Op 16 mei 1987 werden de baan en het clubhuis van golfclub De Hoge Kleij dan ook officieel geopend door Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Claus der Nederlanden.⁽⁷⁹⁾ Vanaf die dag hebben al velen op de Leusdense golfbaan, die bij de opening door de president van de Nederlandse Golf Federatie, mr. J.W. Verloop, een der allermooiste in Nederland werd genoemd, met zeer veel plezier hun sport bedreven.⁽⁸⁰⁾

De natuurontwikkeling en huidige waarden van de Hoge Kleij

De natuurontwikkeling op en rond de baan is er een die doorlopend in beweging is. Het landschap van De Hoge Kleij is het best te karakteriseren als een open boslandschap. Het gevarieerde landschapsbeeld wordt bepaald door de openheid van de holes en de beslotenheid van het opgaande bos. Een variatie die nog eens wordt versterkt door de van nature in het terrein voorkomende hoogverschillen met pleksgewijs fraaie vergezichten, onder andere bij hole 12, en de verschillende aanwezige begroeiingstypen (loof- en naaldhout, heide, droog schraal grasland, stukjes open zand). Het gebied kent een aantal belangrijke cultuurhistorische waarden, waaronder de holle weg en de doorgesloten eikenhakhoutcomplexen. De holle weg is onderdeel van een weg die al op oude kaarten van het gebied is terug te vinden en ligt in hole 5. Daar wordt ze overspannen door een brug. In het noordwesten gaat de weg over in een pad dat tussen enkele percelen grove dennen doorloopt (links van tee 4). Gezien de weelderige ondergroei van adelaarsvaren in deze percelen, betreft het hier een oude bosgroeiplaats. In het zuidwesten (linker zijde hole 5) loopt de holle weg dood op hole 6. Op de wanden van de holle weg zijn nog restanten eikenhakhout aan te treffen. Vermoedelijk vormde dit hakhout de oorspronkelijke beplanting van de weg.

Het eikenhakhout ten westen van de holes 10, 14 en 15 (achter tee 11) is mogelijk een restant van de oorspronkelijke bossen in het gebied. Voor de grootschalige bebossing van de woeste gronden op de Utrechtse Heuvelrug besloeg het eikenhakhout destijds een groot deel van het bosareaal van de Heuvelrug, dat toen overigens veel kleiner was dan tegenwoordig. De hakhoutcultuur, waarbij de stammen eens in de tien tot twintig jaar tot even boven de grond worden afgezaagd - het zogeheten afzetten - wordt om kostentechnische redenen en omdat de afzetmarkt voor het hout goeddeels is weggefallen, bijna nergens op de Heuvelrug meer toegepast. Het is echter een bosbeheersvorm die heel kenmerkend was voor de Heuvelrug. Kenmerkend voor De Hoge Kleij zijn vooral drie begroeiingstypen: het opgaande bos, het schrale grasland en de droge heide. Het opgaande bos kan vegetatiekundig gerekend worden tot het droog berkenzomereikenbos *Betulo-Quercetum roboris* met als kenmerkende plantensoorten wilde lijsterbes, sporkehout, bochtige smele en blauwe bosbes, en het droog wintereikenbeukenbos *Fago-Quercetum petrae* met als kenmerkende soorten hulst, boswilg, framboos en adelaarsvaren.⁽⁸¹⁾ De droge vegetatie op veel delen van de baan kan worden gerekend tot het gewone struisgras *Plantagini-Festucion*.⁽⁸²⁾ Kenmerkende plantensoorten van dit vegetatietype zijn onder andere kleine leeuwentand, schapezuring, rood zwenkgras, gewoon struisgras, jakobskruid, vroegeling, gewoon biggekruid, hazenpootje en muizenoor. Op een enkele zeer schrale plek komt een open grazige vegetatie voor, die gerekend kan worden tot het buntgras-verbond *Corynephorion canescentis* met onder andere buntgras, zandstruisgras, dwergviltkruid, zandblauwtje en heidespurrie. De heidevegetaties die pleksgewijs aanwezig zijn, behoren tot het verbond van struikhei en kruipbrem *Calluno-Geniston pilosae* met naast de naamgevende soorten, onder andere ook bochtige smele, pijpestrootje, dopheide en pilzegge.

Committed to Green

In West-Europa golfd in 2003 drie miljoen mensen, op 5500 golfbanen met een totale oppervlakte van 300.000 ha (ongeveer 2,5 keer de provincie Utrecht). Een jaar of tien daarvoor drong het besef door dat dit enorme oppervlak aan golfterreinen een belangrijke rol zou kunnen spelen bij het behoud van de open ruimte bij het beheren en ontwikkelen van natuur, landschap, milieu en cultuurhistorie. In 1997 presenteerde de European Golf Association (EGA) het programma 'Committed to Green'. De handleiding, die op initiatief van een projectgroep binnen het EGA tot stand kwam, moest betrokkenen helpen bij het opstellen van een natuur- en milieubeheerplan, hen stimuleren bewust om te gaan met natuur en milieu en bij de aanleg, het beheer en onderhoud van golfbanen.⁽⁸³⁾

Ook voor Nederlandse Golf Federatie werd het thema milieu en golfbanen steeds belangrijker. Voor de Nederlandse Golf Federatie (NGF) reden genoeg om zich aan te sluiten bij dit Europese initiatief, aangezien zij van mening was dat golfterreinen een belangrijke rol kunnen spelen bij behoud van de open ruimte en de ontwikkeling van natuur. Een natuurvriendelijk en milieubewust beheerd golfterrein biedt voor de golfer een interessante en uitdagende omgeving. De Hoge Kleij tekende met negen andere golfclubs in Nederland een intentieverklaring, dat zij mee wilde doen aan dit programma.⁽⁸⁴⁾ Het project werd in handen gegeven van een team dat bestond uit de leden Hans Havers (projectleiding en communicatie), Thor Stulemeijer (greenkeeping), Marcel Bollee (natuur en internet), Nico den Besten (milieu) en Albert Boks (teksten). In begin 2003 besloot De Hoge Kleij een onderzoek te laten starten met een globale verkenning van de belangrijkste kwaliteiten van het terrein. Het doel van die verkenning was inzicht te krijgen in de huidige landschappelijke kwaliteiten, de actuele natuurwaarden, de mogelijkheden tot behoud en versterking van de aanwezige waarden en de mogelijkheden tot ontwikkeling van aanwezige potentiële waarden.⁽⁸⁵⁾ De opdracht voor de verkenning werd gegund aan de zeer ervaren ecoloog Herman van den Bijtel.

Het bureau deed in de maanden juli en augustus 2003 een drietal veldonderzoeken en verzamelde gegevens met betrekking tot de dan bestaande landschappelijke kwaliteiten en actuele natuurwaarden.⁽⁸⁶⁾ In het gebied waren in die periode drie soorten zoogdieren waargenomen, te weten boommarter, eekhoorn en konijn.⁽⁸⁷⁾ Buiten het bestek van de uitgevoerde verkenning werd met zekerheid de aanwezigheid van een vos, ree en egel in het gebied vastgesteld. Behalve dat er ook enkele soorten vleermuizen voorkomen, toonde hetzelfde onderzoek de aanwezigheid aan van minimaal 54 vogelsoorten.⁽⁸⁸⁾ De enige reptiel die indertijd werd aangetroffen, is de zandhaashagedis.⁽⁸⁹⁾ Hoewel de vijver op hole 9 en de poel naast hole 6 kunstmatig zijn, hebben verschillende aan water gebonden dieren en planten deze op eigen kracht weten te vinden. In die zin vormen deze watertjes een verrijking.⁽⁹⁰⁾ Het gebied is rijk aan vlinders. Er zijn

in totaal 22 soorten waargenomen, waaronder zich ook de kritische soorten van heischrale milieus bevinden, zoals heidevlinder en kommavvlinder.⁽⁹¹⁾

De afwisseling tussen open terrein en het opgaande bos zijn de belangrijkste waarden, een beeld dat nog versterkt zou kunnen worden door het creëren van doorkijkjes, en van zichtlijnen, bijvoorbeeld door het planten van solitaire bomen. Het gebied heeft alle potentie om van een boslandschap omgevormd te worden tot een open bos- en heidelandschap.⁽⁹²⁾ Zo wordt in de natuur van de golfbaan steeds meer gezocht naar evenwicht en getracht om haar specifieke karakter, waar mogelijk, te versterken. Behalve verantwoordelijkheden, schenkt het ieder ook het genoegen dat hij of zij daaraan beleefd. Bij monde van Maaïke van Lidth de Jeude zegt de Natuur- en Milieufederatie Utrecht over de golfclub: "De Hoge Kleij is een goed voorbeeld van het kunnen samengaan van golf en natuur. De aanwezigte grootte van het terrein van ongeveer 80 ha maakt dat mogelijk".⁽⁹³⁾

Tot slot: wanneer golfspelers van wisselende leeftijd gevraagd wordt naar hun historisch besef en dat af te wegen tegen de situatie in het heden, het bestaan van zowel de gedenkplaats, als de golfbaan daarnaast, blijkt dat bewust beleefd te worden. Geen mens trekt aan de gedenkplaats voorbij zonder te weten wat die verbeeldt. In hoeveel of hoe weinig en in welke woorden dat ook wordt aangegeven, in de kern samengevat is doorgaan met leven voortbouwen op het verleden in het besef dat alles wat bestaat, de oudste en meest recente geschiedenis, en zelfs wat dat nog niet is, de toekomst, één geheel vormt en dat is wat het is: Leven.

© juli 2006 karel kreuning

Geraadpleegde bronnen:

Amersfoortse Courant / Leusder Dagblad
 Amersfoortse Courant / Veluws Dagblad
 Clubblad Kleijnote april en december 2003, Golfclub De Hoge Kleij.
 De Hoge Kleij, 3e lustrum, Leusden maart 2003.
 Early Golf tour 2004 – 2005, een uitgave van La Gardenia Residences.
 Golfclub De Hoge Kleij, Leusden mei 1987.
 Golf in Nederland jaargang 2006, 26ste editie, Uitgeverij Equipe bv.
 100 jaar golf in Nederland, Bosch en Duin januari 1994
 Natuur en Landschap van de Golfbaan De Hoge Kleij Leusden. Een Verkenning oktober 2003.
 Nederlandse Golfvereniging voor Gehandicapten (NGG)

- 1) Onderverdeeld is dat ongeveer 20 ha grasbeheer, gebouwen en parkeerplaatsen, 5 ha expansief beheer en de rest natuur. De omgeving van het terrein heeft, met uitzondering van het zuidwesten, een stedelijk karakter. De baan ligt ingeklemd tussen de A28 in het zuiden en de weg Doom-Amersfoort (N227) in het oosten. Ten noorden van de golfbaan ligt de smalle bosstrook van het Kamp Amersfoort met daarop aansluitend de Laan 1914 met aanliggende bebouwing. Ten noordwesten van de baan ligt eveneens een smalle bosgordel die wordt begrensd door de bebouwing langs de weg Amersfoort-Soesterberg. In het zuidwesten grenst het terrein aan de bossen de Oude Kamp en het Konijnenbosch.
- 2) Inclusief de bosenclaves circa 80 ha. Amersfoortcoördinaten midden: 152.878; 460.215.; De A28 werd in de jaren 1983-1985 dwars door het natuurgebied Den Treek de A28 aangelegd, en vond, na de Doornseweg gekruist te hebben, aansluiting op de dan al bestaande rijksweg tussen Leusden en Amersfoort. Door deze aansluiting werd een ruim 100 ha groot driehoekig deel van het natuurgebied Den Treek afgesneden, wat in feite de belangrijkste motivering is geweest voor de haalbaarheid van de aanleg van de golfbaan. De rijksweg werd opengesteld op 29 oktober 1986. Golfbaan De Hoge Kleij ligt in een gebied dat in het Beleidsplan Natuur en Landschap Utrecht is aangewezen als kerngebied (ontwikkelingsbeheersgebied) voor droge bossen. In verschillende nota's wordt het gebied aangemerkt als mogelijke stapsteen in een ecologische verbingszone tussen de Leusderheide en de Vlasakkers voor soorten van heischrale milieus als van bossen.
- 3) Informatiebulletin nr. 17 / april 2006. Nauw verbonden burenen deel III
- 4) Wie het spel ooit uitvond, zal wel nooit bewezen worden, net zomin als dat het zeker is dat het spel oorspronkelijk ontstond in de Lage Landen. Het huidige Nederland en België. Wel is het aannemelijk dat een der meest gespeelde sporten ter wereld door Nederlandse kooplieden bekendheid kreeg in Schotland en op die manier mogelijk ook in de Verenigde Staten van Amerika. De oudste vermeldingen over het spel dateren uit de 14e eeuw.
- 5) In de provincie Utrecht was er aanvankelijk maar één baan, De Pan te Zeist, en in de omgeving de baan van de Hilversumse Golfclub.
- 6) Frank Pennink maakte deel uit van het Londense golfarchitectenbureau Cotton, Pennink, Steel and Partners.
- 7) Tussen de verschillende holes en in enkele bosenclaves zijn nog restanten van deze vroegere bossen aan te treffen.
- 8) Het hoogste punt is 35 meter in het uiterste noordwesten van het terrein en hellingshoeken van 2 tot 5 graden.
- 9) Volgens andere golfhistorici zou het spel een relatie hebben met het Franse spel Choule. De Schotten zouden het spel hebben leren kennen, nadat zij de Franse koning te hulp kwamen bij de slag om Azincourt (1415). Het middeleeuwse spel Choule of Chole werd gespeeld met een houten bal die geslagen werd met een stick of club die gekenmerkt werd door een ijzeren kop en een soort lepelachtige uitloop. Het spel was in die tijd eveneens populair in de zuidelijke Nederlanden en wordt in België aan de Franse grens 's winters nog wel gespeeld. Het bestaat uit twee teams waarbij het ene team de bal telkens drie slagen richting een 'doel' speelt, terwijl het andere team vervolgens de bal eenmaal in de tegengestelde richting mag slaan. Een ander middeleeuws spel dat men als voorloper van het golf beschouwt, is het Maliespel (Pall-maille). Dit spel zou in Italië zijn ontstaan en zich in de zestiende eeuw in Frankrijk, Nederland en Engeland hebben verspreid. Maliën is een spel waarbij eveneens gebruik wordt gemaakt van een stok met een vrij lange steel die uitmondt in

een kop die aan weerszijden voorzien is van een verschillende loft (5° en 15°). Voor het spel werden in steden als Londen (Pall Mall), Den Haag (Maliebaan), Amsterdam, Utrecht (Maliebaan) en Leiden (Palm Maliebaan) speciale banen aangelegd die enkele honderden meters lang waren. Deze banen werden aan weerszijden begrensd door schotten en aan beide uiteinden stond een paal die met zo min mogelijk slagen moest worden bereikt. In het begin van de achttiende eeuw raakte het spel uit de mode, maar een landelijke variant ('mail à la chicane') wordt in het zuiden van Frankrijk nog gespeeld. Het is niet ondenkbaar dat varianten op het golfspel, zoals het Nederlandse Colf, het Maliespel en Choule ertoe hebben geleid dat regels en materiaal uitgewisseld werden en tot een nieuwe spelvorm leidden.

10) Zo is dat met alle percelen in ons land. Wanneer de voorgenomen activiteit overeenkomt met een al bestaande bestemming, dan is dat meegenomen. Het zal in dat geval een procedure tot het realiseren een de activiteit verkorten en/of vergemakkelijken. Anderzijds is het zo dat wanneer een voorgenomen activiteit niet strookt met een bestaande situatie, men kan proberen die te (doen) wijzigen.

11) Het bosgebied is oorspronkelijk ontstaan uit kunstmatige aanplant van bomen voor houtproductie.

12) Het was verboden om op dit terrein bijvoorbeeld actief en georganiseerd sport te beoefenen en om bouwwerken op te richten, anders dan met een agrarisch doel.

13) Tee: Plaats van afslag voor elke hole bij het golfspel; Greens: Het gedeelte op een golfbaan rond een hole.

14) Zandkuil (als hindernis) op een golfterrein waarin verkeerd geslagen ballen terecht kunnen komen

15) De akte werd verleden ten overstaan van de Leusdense notaris Mr. P.F.M. Buters. De omschrijving van de doelstelling van de Stichting luidde: "de bevordering van de golfsport in de gemeente Leusden en omgeving". Dat doel zou worden verwezenlijkt door het trachten te verwerven van een terrein, dat geschikt zou zijn voor de golfsport. Dat dit een goed idee was, bleek uit de belangstelling voor en de succesvolle informatieavond op 1 november 1984 in "De Korf" te Leusden. De leden van de op te richten vereniging zouden de bespelers van het terrein worden.

16) C. Broekhuysen, W. van Dommelen, G. Keyser, W. Merkens, P. van Vonderen en H. der Weduwen. Anno 2006 bestaat het bestuur uit Paul Hamers, voorzitter, Berend Boks, penningmeester, Miriam Wind, secretaris, Lous Stolp, Bert Kronshorst en Huub Geurtsen.

17) Een openbare baan was niet langer optioneel.

18) Een verzoek waaraan volledig is voldaan. Naar het gemeentebestuur en de ambtenaren werd nadrukkelijk de waardering uitgesproken voor de inzet waarmee zij hielpen het project te laten slagen. Voor hun partnerschap en kameraadschap in het moeizame overleg en de strijd, verdienen vooral de heren Roggenkamp en Duinskerken veel lof.

19) Voor een zodanige wijziging is het fiat van de Provincie nodig, een procedure die jaren kan duren. Wanneer echter het hiervoor bedoelde voorbereidingsbesluit is genomen, kan worden gedacht aan het verwerven van een aanlegvergunning.

20) Vaste agendapunten waren steeds de financiële haalbaarheid, het aantal te verwerven leden, de juridische perikelen rond de aan te vragen vergunningen, de milieuproblemen.

21) De gewenste aanleg van de golfbaan hing nauw samen met de aanleg van de nieuwe rijksweg Utrecht-Amersfoort, de A28. De Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) heeft in de periode rond de aanleg van de A28 archeologisch onderzoek gedaan. In o.a. het jaarverslag ROB 1984 (J.W. van Tent) zijn de verslagen daarover te lezen. De heer Jan Verduin - lid van de Historische Kring Leusden - heeft veel studie gedaan naar die plaats en er diverse boeken over geschreven.

22) In Samuel Johnson's 'Dictionary of the English Language' wordt in de editie van 1827 door de toenmalige redacteur vermeld dat er een taalkundige relatie zou kunnen zijn tussen 'Dutch kolf' en het 'Engelisch/Schotse golf'.

23) Het is onduidelijk wanneer golf voor het eerst in Schotland is gespeeld. Evenmin is met zekerheid te zeggen of het golfspel al dan niet uit het Nederlandse colf is voortgekomen. Golfhistorici zijn van mening dat we het begin van het Schotse golf ergens in de tweede helft van de vijftiende eeuw moeten plaatsen. In die tijd waren er handelsbetrekkingen tussen Schotland en de Nederlanden. Ook liggen de oudste Schotse golfclubs aan de naar Nederland gerichte oostkust.

24) Op 3 april 1993 werd de 100-jarige Haagsche Golf & Country Club het predikaat 'Koninklijk' verleend. Een eerbetoon aan de club die de bakermat vormde van de golfsport in Nederland en waarvan het eeuwfeest de markering van honderd jaar golf in Nederland was.

25) Soorten golfbanen. Originele linksbanen liggen op een soort van voorland dichtbij zee en zijn banen met weinig of geen opgaande begroeiing, licht golvend reliëf en een iets hogere duintop. Banen die tot stand kwamen met zo weinig mogelijk menselijke ingrepen. Hun typerende en eigen karakteristiek wordt veelal gevormd door het vrije spel van de wind en de strategisch geplaatste bunkers. Vaak nog in hun originele vorm, een door vee platgetreden zandplek achter een beschuttende heuveltje. Voorbeeld van dit type baan is de Domburgse Golfclub. Ten onrechte worden Hollandse duinbanen ook als linksbanen aangeduid. Deze prachtige banen liggen voor een groot gedeelte in verder van zee gelegen, hoge binnenduinen en hebben een goed verzorgde fairway met een beregeningsinstallatie. Polderbanen zijn banen waar het Hollandse polderkarakter echt tot uitdrukking komt. Dus vergezichten, veel riet en watervogels. Banen in veenweidegebieden komen voor dit begrip het meest in aanmerking. Bosbanen zijn banen waar bospartijen aanwezig zijn met b.v. een minimale breedte van 50 meter, of waar deze bossen kunnen worden aangeplant. Voor een visuele relatie met het omringende landschap is het noodzakelijk daaruit ruimtelijke elementen te introduceren. Parkbanen zijn eigenlijk bosbanen op een relatief klein terrein. Golfbanen op stortplaatsen van voormalig puin, huisvuil of bagger kunnen een interessante uitgangssituatie voor een golfontwikkeling vormen. Voordeel: de zo zeer gewenste hoogteverschillen zijn al aanwezig. Nadeel: de vaak steile hellingen kunnen een probleem zijn, net zoals het feit dat er niet in de ondergrond gegraven mag worden.

26) Omdat 6 holes daarvan waren gepland aan de oostelijke zijde van de A28 werd eerst zelfs gedacht aan een over- of onderdoorgang van die weg. De rijksweg werd aangelegd in de jaren 1983/1985 en opengesteld op 29 oktober 1986. Zie noot 1.

27) Dit ontwerp wijkt wezenlijk niet veel af van de baan die later werd gerealiseerd en nu in gebruik is.

28) Hiervoor was overigens een partiële wijziging nodig van het bestemmingsplan.

29) De gemeente Leusden wilde garanties dat het golfterrein zou harmoniëren met de directe omgeving. De glad geschoren golfbanen moesten worden opgenomen in Den Treek. Op dinsdagavond 11 september 1979 bemoeide de werkgroep ruimtelijke ordening van het Comité Milieuzorg Leusden (CML, het inspraakorgaan bij de gemeente) zich met de plannen voor het golfterrein. De leden van de commissie werden uitvoerig ingelicht van de zijde van de gemeente. De gemeente huldigde het standpunt dat het golfterrein geen exclusieve plek mocht zijn voor de leden van één club. Iedereen moest toegang kunnen hebben, zo luidde het standpunt van de gemeente. Tijdens de vergadering van het CML werd bekend gemaakt dat Staatsbosbeheer geen bezwaar had tegen het plan. Ook de provinciale planologische dienst zou indertijd geen bezwaren hebben gehad tegen het golfterrein. Om het risico van hard weggeslagen golfballen voor wandelaars te beperken, zouden stroken loofhout worden aangelegd, zo werd bekend gemaakt.

30) De kosten van dit onderzoek, voor zover deze het terrein van de golfbaan betroffen, werden door de Stichting Golf in Leusden betaald.

31) Op woensdagavond 3 juni 1981 verstrekte een ambtenaar van de Gemeente Leusden gegevens waaruit bleek dat het Arnhemse Adviesbureau van de Heidemij, een onderzoek had laten verrichten naar de waarde in natuurkundig opzicht. De conclusie die uit het rapport sprak was, dat het bosachtige terrein weinig opzienbarends bevatte aan flora en fauna. Net als elders op de Utrechtse Heuvelrug zouden ook op dit terrein de normale planten, bomen en vogels voorkomen. Daarbij was ook nog aangetekend dat de aanwezige bosschages het "kaprijpe" stadium hadden bereikt. Zou de golfstichting het terrein mogen omzetten in een bespelbaar terrein, dan zou dat voor wandelaars aantrekkelijker worden.

32) Dit gebeurde in samenwerking met de heer Kappen, die de aanleg begeleidde, en waarschuwde om geen overbodige werkzaamheden en onderzoeken te laten verrichten, zoals bijvoorbeeld de samenstelling van een uitgewerkte hoogtekaart.

33) Het (goed onderhouden) gedeelte van de golfbaan tussen de tee en de green.

34) Mede omdat het bedrijf al goede contacten onderhield met de architect Pennink, viel de uiteindelijke keuze op het aannemingsbedrijf "De Enk".

35) In Schotland groeide het aantal links gestaag en met de komst van de 'guta perche bal'(1848), een uitvinding van dominee Dr. R.A. Paterson, werd het spel gaandeweg populairder. De bal was goedkoper en had een langere levensduur dan de daarvoor gebruikte "feathery".

- 36) Indien een gemeente een dergelijke vergunning wenst af te geven voor een werk dat in strijd is met het op dat moment geldende bestemmingsplan, dan dient de Provincie daarvoor toestemming te verlenen of, zoals dat heet, een verklaring van geen bezwaar af te geven.
- 37) Dit, omdat het systeem van de wet er in voorziet, dat derden/belanghebbenden gemotiveerde bezwaren moeten kunnen maken tegen plannen van een ander, die beslag leggen op een stukje ruimte.
- 38) Al met al geen kinderachtige argumentatie en welke ook tot de meest uitvoerige procedure heeft geleid. Ten gevolge daarvan kon bijvoorbeeld pas in het voorjaar 1985 met de aanleg van de baan worden begonnen.
- 39) Namen als Old Tom Morris, Willie Park en James Braid zijn goede voorbeelden hiervan. Veel van hun werken zijn kopieën van de banen zoals St.Andrews en Musselburgh waar zij opgroeiden. Zij ontwierpen alleen voor goede spelers als zichzelf.
- 40) Vernieuwende architecten waren o.a.: Harry Colt, Tom Simpson, Alister MacKenzie, Herbert Fowler en Abercrombie.
- 41) Veel van deze architecten waren goede golfspelers, maar hadden van oorsprong een ander beroep. Zo was Colt advocaat, MacKenzie arts en Simpson financieel onafhankelijk. Deze groep vond tevens de oplossing om golf naar de grote steden, en dan met name naar London, te brengen. Men zocht naar grondstukken die veel overeenkomst hadden met de links duingebieden in Schotland en vond deze in de schrale heide zandgronden van de heathlands ten zuidwesten van London.¹ Dit waren zandgronden die zo arm waren dat ze nooit ontwikkeld waren tot landbouwgrond en waar alle natuurlijke glooiingen nog intact waren. Hier ontstonden de eerste inlandse topbanen zoals Woking, Swinley Forest, Sunningdale, Walton Heath, Wentworth en St. George's Hill bij London en Alwoodley en Moortown bij Leeds.
- 42) Vlak daarvoor was hij nog in Nederland geweest om zijn nieuwe plannen voor de baan van de Kennemer Golfclub en de 9-holes op Papendal uit te werken. Van acht toekomstige banen had hij de tekening klaar.
- 43) Belangstellenden werd door de Stichting Golf Leusden voortgehouden dat: Het doel van de sinds 1978 bestaande Stichting Golf in Leusden is een mogelijkheid te scheppen voor de beoefening van de golfsport in onze gemeente. Dit doel lijkt langzamerhand bereikbaar. De plannen voor een 18-holes baan op 'De Hoge Kleij' zijn nu in een vergevorderd stadium. Wie belangstelling stelt in het beoefenen van de golfsport nodigen wij uit om op donderdag 1 november in het gebouw De Korf te Leusden-C een oprichtingsvergadering bij te wonen. Om 19.00 uur gaat de zaal open. U kunt dan kennis nemen van de informatie die u in een aantal stands en via video wordt aangeboden.
- 44) Er was een uitvoerige expositie over de baan, het golfspel en de ecologische aspecten. Wie daarvoor voelde, sloeg zijn eerste golfbal in een net. Putten kon ook. Alle mogelijke informatie leidden bij de bezoekers tot een duidelijk beeld rond "Golf in Leusden".
- 45) De Eindhovensche, de Kennemer, De Pan, de Haagsche en gedeeltes van de Hilversumse en de Dommel.
- 46) Belgische architecten die in Nederland banen ontwierpen zijn: Paul Rolin (Nunspeet en het Rijk van Nijmegen) en Bruno Steensel (Herkenbosch en de Purmer)
- 47) Als een der weinige federaties organiseert de NGF een landelijke competitie voor clubteams.
- 48) Gedeputeerde Staten van Utrecht wezen die bezwaren in februari 1985 van de hand. Het bestuurscollege had daarvoor een aantal overwegingen, waaronder het feit, dat de exploitatie van het gebied "De Hoge Kleij" mede gericht was op houtproductie. "In feite is er dus sprake van een bosbouw-cultuur-gebied," zo stelde GS. De aanleg van een golfbaan achtte men vanuit oogpunt van landschappelijke waarde aanvaardbaar, omdat een dergelijk gebruik, in combinatie met te handhaven begroeiing, zoals percelen eikenhakhout, een beukenlaan en bomen, "kunnen leiden tot een landschappelijk en natuurwetenschappelijk aantrekkelijk resultaat." Het Utrechtse bestuurscollege ging zelfs verder en stelde dat de aanplant van diverse soorten loofbomen de aantrekkelijkheid van het gebied nog zou vergroten. Daarbij zou het niet toepassen van de afwijkingbevoegdheid uit het streekplan zijn oorzaak vinden in de aanwezigheid van onder meer een vuilstortplaats, de politieschool, "Zon en Schild", een militair oefenterrein en de aanleg van de rijksweg A28, alle direct in de omgeving van het betreffende terrein. Een ander deel van de motivatie: "Naar ons aanvankelijk oordeel hebben verweerders en belanghebbenden (Gemeente Leusden, Gedeputeerde Staten, Den Treek-Henschoten B.V., Stichting Golf in Leusden) voldoende aannemelijk gemaakt dat de aanleg van de in geding zijnde golfbaan niet uitsluitend het verlies van een aanzienlijke oppervlakte bos met zich brengt, doch dat door deze aanleg de ter plaatse aanwezige landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden beter kunnen worden beschermd en dat andere waardevolle elementen aan dit gebied worden toegevoegd." "Daarnaast dient naar ons aanvankelijk oordeel zwaarwegende betekenissen te worden gehecht aan de omstandigheid dat de ingezette en in verband met de aanleg van Rijksweg A28 versterkte - achteruitgang van het Hoge Kleij-gebied tot stilstand kan worden gebracht door verwezenlijking van de aanleg van de golfbaan". "Aannemelijk is geworden dat het besluit van verweerders geheel in overeenstemming is met de planologische inzichten die zij met betrekking tot het onderwerpelijk gebied hebben". "Gelet op hetgeen verweerders en belanghebbenden daaromtrent naar voren hebben gebracht achten wij het voorshands voldoende aannemelijk, dat de behoefte aan de in geding zijnde golfbaan groot is".
- 49) De administratie moest worden gevoerd naar regels en voorwaarden die werden neergelegd in een notariële akte. Zo gelden die voor de Stichting B.V. De Hoge Kleij die de aandelenadministratie van B.V. De Hoge Kleij in beheer heeft.
- 50) Voor het verwerven van het nodige onroerend goed om dat doel te kunnen nakomen, werd gedeeltelijk een huurovereenkomst en gedeeltelijk een erfpachtovereenkomst gesloten met de eigenares, landgoed Den Treek-Henschoten B.V. De Stichting B.V. De Hoge Kleij heeft tot doel het verzekeren van de continuïteit in het bestuur en beleid van B.V. De Hoge Kleij, alsmede het behartigen van de (stoffelijke) belangen van de Vennootschap en de certificaathouders. Het bestuur van de besloten vennootschap bestaat uit twee directeurs onder toezicht van vijf commissarissen. Het bestuur van de Stichting B.V. De Hoge Kleij bestaat uit een zestal initiatiefnemers
- 51) Later liet de club de shop uitbouwen tot een volwaardige winkel, waar iedere club in Nederland jaloers op kon zijn.
- 52) Op 16 maart 1914 werd het bestuur samengesteld met mr. C. ridder van Rappard van de Haagsche Golfclub als voorzitter, jhr. G.F. van Tets (Doornsche Golfclub), als secretaris en de leden A. Heldring (Hilversumsche Golfclub) en jhr. mr. J.W. Schorer (KennemerGolfclub).
- 53) Overigens bevond de golfsport zich vijftig jaar na de opening van de Haagsche in 1893 in omstandigheden die niet bevorderlijk waren voor de ontwikkeling ervan. Een ontwikkeling overigens, die in de voorgaande jaren niet had geleid tot het doel dat de pioniers in het begin voor ogen had gestaan: het golfspel was ondanks hun enthousiasme een sport gebleven van de "happy few". Pas na de Tweede Wereldoorlog zou de ware groei van de golfsport in Nederland beginnen en zou het elitaire element in de clubs grotendeels verdwijnen.
- 54) Op initiatief van de Hilversummer ir.J.H.C. Salberg werd in 1931 een officieus Veteranen Kampioenschap in het leven geroepen. Een medalply-wedstrijd, waarvoor alleen spelers ouder dan 50 jaar mochten inschrijven. Deze wedstrijd is nog steeds een groot succes.
- 55) Leusdense Golfclub De Hoge Kleij nummer 34 op de lijst van een totaal 632 leden.
- 56) Ter bevordering van jeugdgolf zijn verschillende initiatieven genomen door zowel de NGF, als individuele clubs. Zo is de Volvo jeugdtoernooi ontstaan eind jaren '80. Golfclub Zegersloot startte in 1994 met een minigolfdag voor kinderen vanaf 6 jaar in diverse categorieën. De NGF begon in 1996 met de promotie van golf op scholen. Dit heeft sterk bijgedragen aan de popularisering van golf. Anno 2003 is er een aparte minitour voor kinderen van 6-12 jaar, drie jeugdtoernooien in verschillende leeftijds- en handicapklassen en zijn er meer dan 350 scholen waar golf een onderdeel is in de lessen lichamelijke opvoeding. Vanaf het begin van de oprichting van golfclubs waren er ook professionals actief in Nederland. Bekende namen uit die begintijd zijn John Duncan Dunn, A.J. Iffe, Dirk en Jacob Oosterveer en Douglas Monk. In 1927 werd door hen de Professional Golf Associatie opgericht. In het bestuur werden toen enkele bestuursleden van het Nederlands Golf Comité (NGC) genodigd. De goede relatie van de NGC met de NGPA heeft er vele jaren later toe geleid dat het Van Swinderen Golf College werd opgericht ter bevordering van een professionele opleiding voor professionals. De intensivering van het beleid van de NGF ten aanzien van topgolf heeft geleid tot een toename van het aantal topamateurs.
- 57) Bij deze moeilijke sport lijkt het allemaal zo makkelijk als wat. Het wordt pas moeilijk als je voor het eerste met een golfclub (golfstok) op de tee (startplaats) staat. Bij golf zijn maar twee dingen belangrijk: concentratie en training. Een beginnening is vaak te verkrampt bezig en slaat veel te hard. Bovendien is de spreidstand van zijn voeten vaak verkeerd en maakt hij met de stok niet altijd feilloos de voorgeschreven baan. O.a. Jan Berkhof
- 58) Zoals dat ook gebeurde in andere situaties, waarin een beroep werd gedaan op de NGF en daarbij aangesloten clubs.
- 59) Die bestaat aanvankelijk uit: Marijke Galema, Wil van Dommelen, Cees Broekhuijsen en Bert Stal.

- 60) De keuze voor het ontwerp viel op de architectencombinatie De Keyser & Wassink. De bouwopdracht werd gegund aan Myresjö uit Leusden. De realisatie van de bouwplannen vroeg om een dagelijkse begeleiding. Prof. Ir. G. Pothoven aanvaardde de verantwoordelijke taak als bouwcoördinator. De overdracht en officiële opening vond plaats op 16 mei 1987.
- 61) Als certificaathouder verwierven de leden uiteraard tevens de mogelijkheid om spelend lid van de Vereniging te worden; alle certificaathouders zijn als zodanig door de Vereniging aanvaard.
- 62) Ieder heeft daarin zijn eigen taak: De Vennootschap beheert het vermogen door verhuur van de activa (baan, clubhuis en machinerieën). De Stichting administreert en de leden van de Vereniging spelen golf.
- 63) Nederlandse Golfvereniging voor Gehandicaptten (NGG) www.gehandicaptengolf.nl
- 64) Pieter Roodenburg zal hiermee deze zomer waarschijnlijk veelvuldig te zien zijn op zijn golfclub, de Oosterhoutse, Martijn Wijsman is nog steeds actief is hij nu jeugdcoach en begeleider van nieuwe talenten. Hij is al jaren lid van de NGG en speelt mee in zowel nationale, als internationale wedstrijden binnen het gehandicaptengolf. Informatie over Pieter Roodenburg, Martijn Wijsman en Ronald Boef zie: www.gehandicaptengolf.nl
- 65) Tuin- en Cultuurtechnisch Bureau De Enk B.V. Het bedrijf dat in 1958 werd opgericht en gevestigd was in De Steeg, is vanaf januari 2004 deel uit gaan maken van cluster Heijmans Sport en Groen, dat een onderdeel is van Heijmans N.V.
- 66) Om een aantal redenen bleek ook nadien een aantal aanpassingen nodig. Die kwamen voort uit de bezwaren van milieugroeperingen, die bestaande eikenhakhoutpercelen onaangetast wilden laten, en financiële overwegingen pleitten ervoor met de aan te leggen fairways het eikenhakhout zoveel mogelijk te mijden. Blijkens het bodemkundig onderzoek immers was er in de eikenhakhoutpercelen nauwelijks bruikbare teelaarde te vinden, zodat ter plaatse een uitgebreide grondverbetering nodig zou zijn. Dit laatste zou de aanleg van de baan aanmerkelijk duurder hebben gemaakt.; Verdere info: Present Plus, regionale mid-weekkrant voor Eemland en West-Veluwe mei 1987
- 67) 18 holes, par 72. Heren: lengte 6045 m CR 71.8 – SR 128. Dames: lengte 5242 m. CR 72.6- SR 128.
- 68) Ing. L.M. Kappen, Rosmalen, Kappen B.V. Adviesbureau voor milieu, sport en recreatie.
- 69) Opmerking Hans Havers: achteraf hadden deze stobben goed gebruikt kunnen worden voor een geluidswal langs de A 28.
- 70) Ir. J.B. Thate, E&T Golfbaanadviseurs, Leuvenheim
- 71) Er werd geen gebruik gemaakt van grond- of lavaconstructies of van kunstmatige afwateringsmethoden. De heer Kappen achtte dit niet nodig gezien de terreingesteldheid en de kwaliteit van het aanwezige zand. Behalve aanmerkelijke financiële voordelen, bood deze natuurlijke wijze van greenopbouw in de ogen van de heer Kappen nog het voordeel van een betere aansluiting van de bodemlagen op elkaar, waar dit bij een minder natuurlijke opbouw nogal eens te wensen overlaet.
- 72) In de loop van de winter 1985/1986 werd schade ondervonden van illegale motorcrossers, die het terrein opkwamen vanaf de in aanbouw zijnde A28. Niet zonder succes werd op allerlei manieren getracht deze motorcrossers de toegang te belemmeren. Combinaties van greppels met zandhopen en/of prikkeldraad, alsmede door leden-bosploegen opgeworpen takkenwallen maakten dat de schade beperkt bleef. In december brachten twee auto's op de fairway van de 12e ter plaatse nogal wat schade toe, die gelukkig redelijk kon worden hersteld.
- 73) Bij het bombardement op Rotterdam zag de uitgever van het blad Golf, de golfer B.Knol, de drukkerij in vlammen opgaan. Hierbij ging de gehele administratie, het abonnementenbestand, de archieven van de Golf en vrijwel het gehele meinummer verloren. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het papiergebruik sterk ingekrompen. Maatregelen als deze troffen ook het blad Golf. Uiteindelijk zou op last van de Rijkscommissaris van het bezette Nederland de verschijning van het blad Golf per 15 juni 1943 worden stopgezet.
- 74) De bodemprocedure, namelijk die van het bezwaarschrift tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten om de verklaring van geen bezwaar af te geven, had zich al die jaren voortgezet, doch werd door bijna iedereen beschouwd als een formaliteit. Gedeputeerde Staten verklaarden het bezwaarschrift ongegrond, waarna de Stichtse Milieu Federatie zich met die beslissing tot de Raad van State wendde. De Raad van State besliste in deze procedure pas op 20 juni 1986 middels een negentien pagina's tellende uitspraak, waarin het beroep van de Stichtse Milieu Federatie werd verworpen. De Stichtse Milieu Federatie toonde zich een sportief verliezer door geen bezwaar te maken tegen het verstrekken van een bouwvergunning voor het clubhuis, ten gevolge waarvan op 16 mei 1987 ook dit bouwwerk door B.V. De Hoge Kleij aan de Vereniging in huur en in gebruik kon worden overhandigd.
- 75) Bosploegen bestaande uit leden hebben in de loop van het jaar veel werk verzet in de bossen. Grote delen van het terrein konden aldus worden geschoond van takken, wortels en stenen, boompjes werden verpoot en waar nodig werd zoveel mogelijk ongewenste begroeiing als vogelkers verwijderd. Omdat er ook na de inzaaiing nogal wat stenen op de fairways waren blijven liggen, die vooral na de winter 1985/1986 zichtbaar werden, werd een aantal stenenraapacties onder de leden gehouden. Door grote groepen leden werden vele stenen van de fairways geraapt, waarna aansluitend golfwedstrijdjes plaatsvonden. Middels vele honderden manuren zijn inmiddels alle fairways vrijwel volledig geschoond van de in dit gebied zo veel voorkomende kiezelstenen.
- 76) In de eerste plaats werd gelet op de lengte van de holes. Spelen de holes langer dan verwacht was of zijn zij te gemakkelijk? Mede naar aanleiding van de ervaringen in een drietal "testmatches" werd besloten tot een aantal toevoegingen en wijzigingen. Zo werden de eerste en de tiende hole beide ongeveer 15 m bekort door het aanleggen van twee nieuwe medal-tees. De oorspronkelijke tees bleven als backtee. De derde hole, een niet al te lange par 5, werd iets verlengd door de bocht iets ruimer te maken en de achttiende hole werd eveneens verlengd. Backtees werden toegevoegd op 6, 9 en 18, terwijl de dames het iets gemakkelijker kregen op 5 en op 18. Nadat de lengtes in overeenstemming waren gebracht met de wensen en alles opnieuw was nagemeten, werd samen met Donald Steel de plaats bepaald van de fairwaybunkers die nog moesten worden toegevoegd. De gedachte om hiermee in eerste instantie zo lang mogelijk te wachten, was gestoeld op de gedachte dat men zich eerst moest hebben vergewist van de juistheid van de plaats van de tees. Behalve fairwaybunkers werden nog enkele greensidebunkers toegevoegd, met name op de vijftiende en de achttiende hole.
- 77) Voorbeelden hiervan zijn de bomen links op de tweede, de bomen rechts in de binnenbocht van de derde, een aantal bomen op 7 en 8 en de boom rechts voor de green van de negende. Eveneens werden bomen toegevoegd op 12, 15 en 18.
- 78) Het onderhoud dat tot dan al werd gedaan in de vorm van bijvoorbeeld het maaien van fairways, greens en tees, zou vanaf nu in allerlei variaties over het hele terrein haar beslag vinden. Naast het verder verfraaien en onderhouden van de fairways en greens, was het nu ook tijd om bezig te gaan met het secundaire werk, arbeid die tot aan vandaag voortduurt. Op een golfbaan bepalen de seizoenen de soort van werkzaamheden. In de zomer wordt er om 7 uur begonnen met maaien, zodat de onderhoudsploeg vóór 10 uur klaar is met de greens en daaromheen. De fairways moeten twee à drie keer per week worden gemaaid. Met modernere machines gaat dat sneller dan vroeger. De uitbreiding van het machinepark scheelt een hoop mankracht. De bunkers worden nu binnen drie uur met een bunkerharker door één man geharkt. Eerder moest hiervoor een hele dag uitgetrokken worden en gebeurde het met de hand. En zo zijn er meer mankracht vervangende machines aangeschaft. Evengoed heeft de zes man sterke greenkeepersploeg nog genoeg om handen. Het sproeisysteem is volledig geautomatiseerd. 's Winters wordt het werk sterk bepaald door het weer. Op de baan worden er hooguit wintergreens "getopt" en gewerkt aan de "routing" in de baan. Wanneer het regent, is het bos of een loods vol met te onderhouden machines.
- 79) Aan hem werd op deze dag het eerste exemplaar aangeboden van het boekje waarin de gehele ontstaansgeschiedenis is optekend door Hélène Dirks, Cees Broekhuijsen, Dick Galema en Paul van Vonderen. De Stichting Golf in Leusden maakte de uitgave mogelijk
- 80) Locatie en Secretariaat: Appelweg 4, 3832 RK Leusden. Telefoon secretariaat 033-4619644, secretariaat@hokekleij.nl www.hokekleij.nl
- 81) Van der Werf 1991.
- 82) Schaminee et al. 1996.
- 83) Het progamma beoogt: **A)** Het inventariseren van de natuurlijke (flora en fauna), landschappelijke (bos, open ruimte, zandverstuiving, heidegebied, poelen, enzovoort) en cultuur-historische (historische wegen, drinkplaatsen, enzovoort) waarden. Verder is er in deze optiek aandacht voor de milieusituatie, dus voor de hoeveelheden water, afval, gras, meststoffen, chemicaliën, energie enzovoort die een golfclub verbruikt. **B)** Het opstellen, uitvoeren en monitoren van een natuur- en milieuplan. **C)** Het opstellen en uitvoeren van een gericht opleidingsplan ten behoeve van het betrokken personeel. **D)** Het doorgeven van de resultaten naar de clubleden en de buitenwereld. Artikel Hans Havers in Kleijnote nr 2 april 2003: Committed to Green: Wat betekent dat? Uiteindelijk volgt voor de betrokken accommodatie de erkenning 'Committed to Green'.

- 84)** Het Committed to Green-programma bestaat uit een zestal stappen: **1)** initiatief tot deelname, **2)** inventarisatie, **3)** opstellen natuurbeheerplan, **4)** plan van uitvoering, **5)** milieuzorgplan, **6)** evaluatie en monitoring. Na het doorlopen van deze stappen kan de zevende en laatste stap worden gezet: het verkrijgen van het internationaal erkende ecolabel. Het projectteam bestond uit de leden Hans Havers (projectleiding en communicatie), Thor Stulemeijer (greenkeeping), Marcel Bollee (natuur en internet), Nico den Besten (milieu) en Albert Boks (teksten). Hans Havers in Kleijnote nr 2 april 2003: Committed to Green: Wat betekent dat? In december 2003 schreef Hans Havers in de Kleijnote: Committed to Green (CTG) is een internationaal natuur- en milieuproject voor golfbanen, waaraan in 2003 in Nederland 30 golfclubs meededen. Doelstelling is de kwaliteit van natuur, landschap, milieu en cultuur-historie op een golfbaan verder te verbeteren en de resultaten te communiceren naar de leden en de buitenwereld (met name overheden, natuur- en milieu-organisaties enzovoort). Het golfspel zal van deze activiteiten vanzelfsprekend geen hinder ondervinden. Hans Havers in Kleijnote december 2003: Committed to Green op internet-site Hoge Kleij
- 85)** Een belangrijke overweging bij de beslissing eerst een verkenning te laten uitvoeren, was dat op grond van de uitkomsten ervan een doelgericht onderzoeksprogramma kon worden opgesteld.
- 86)** De uitslag van het onderzoek is neergelegd in de rapportage: Natuur en Landschap van Golfbaan De Hoge Kleij Leusden. Een Verkenning oktober 2003.
- 87)** Van de boommarker werden onder een oud hol van een zwarte specht in het beukenperceel ten westen van hole 15 diverse keutels gevonden.
- 88)** Nader onderzoek zal nog moeten uitwijzen om welke soorten vleermuizen het precies gaat. Het aantal vogels is vermoedelijk toe te schrijven aan een gevolg van het halfopen karakter en de gevarieerde opbouw van het gebied, maar ook door de aanwezigheid van enige bebouwing, veel relatief kruidenrijke begroeiingen en enkele dichte sparrenpercelen, waarin voldoende voedsel en broedgelegenheid. De gegevens over het voorkomen van vogels, waarbij alleen die soorten zijn opgenomen die een duidelijke binding hadden met het terrein, zijn verzameld buiten het broedseizoen. Nader onderzoek zal nog moeten uitwijzen welke soorten in het terrein broeden en in welke aantallen zal een gedegen broedvogelinventarisatie moeten uitwijzen. De tijdens het onderzoek waargenomen 54 soorten vogels zijn: blauwe reiger, wespandief, havik, sperwer, buizerd, torenvalk, boomvalk, holenduif, houtduif, zomertortel, bosuil, ransuil, gierzwaluw, draaihals (2002 wnr M. Bollee), groene specht, boompieper, witte kwikstaart, winterkoning, heggemus, roodborst, gekraagde roodstaart, merel, zanglijster, grote lijster, tuinfluiter, zwartkop, tiftjaf, fitis, goudhaantje, vuurgoudhaantje, grauwe vliegenvanger, bonte vliegenvanger, staartmees, glanskop, matkop, kuifmees, zwarte mees, pimpelmees, koolmees, boomklever, boomkruiper, vlaamse gaai, ekster, kauw, zwarte kraai, spreeuw, vink, groenling, putter, kneu en goudvink.
- 89)** Gezien de nabijheid van een omvangrijke populatie (bermen A28) en de potenties van het gebied, zou het door een gericht beheer (vergroten aandeel heide, realiseren plekjes open zand) mogelijk moeten zijn op de baan een zelfstandige populatie te ontwikkelen. De zandhagedis staat op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare reptielen en amfibieën in Nederland (Hom et al. 1996).
- 90)** In de kunstmatige poel en vijver komen een gewone pad, bruine kikker, middelste groene kikker en kleine watersalamander voor.
- 91)** Dagvlindersoorten die zijn waargenomen op golfbaan De Hoge Kleij zijn: zwartsprietdikkopje, groot dikkopje, komma dikkopje, groot koolwitkopje, klein koolwitkopje, klein geaderd witje, citroenvlinder, kleine vuurvlinder, eikepage, boomblauwtje, icarusblauwtje, dagpauwoog, distelvlinder, atalanta, kleine vos, gehakkelde aurelia, landkaartje, heivlinder, bruin zandoogje.
- 92)** Dwingender zaken noodzaakten het bestuur indertijd het project 'Committed to Green' voor onbepaalde tijd op te schorten.
- 93)** Gesprek 12 juni 2006. Zie ook publicatie artikel Utrechts Nieuwsblad 24 mei 2006 (Milieuclubs voor aanleg golfbanen, Maaike van Lidth de Jeude van de Utrechtse federatie NMU) en het in opdracht van de Natuur- en Milieufederatie Utrecht uitgebrachte Alterra-rapport 1321 "Ruim baan voor de bal?!" Mogelijkheden en voorwaarden voor natuurontwikkeling op en recreatief medegebruik van golfbanen. Alterra, Wageningen 2006.